

ឥឡូវនេះ

បោះពុម្ពផ្សាយដោយ លេខាធិការ

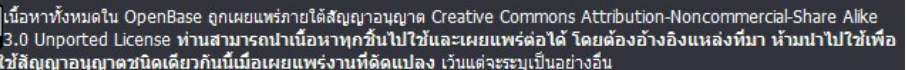
បារាំងស្ទើរតែបង្អួចឡើយ ដល់សម័យបច្ចុប្បន្ន

www.pridi-phoonsuk.org

กระทรวงศึกษาธิการ
Thailand Ministry of Education

01. 01. 2024

“ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ มิใช่เป็นเพียงบุคคลหนึ่งที่
มีชื่อผ่านเข้ามาในประวัติศาสตร์ ในฐานะเป็นภริยาของ
ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เท่านั้น แต่ชีวิตของ
ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เป็นประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่ง
ด้วยทีเดียว อย่างน้อยในกระแสแห่งความผันผวนแปร
ปรวนของเหตุการณ์บ้านเมืองที่ชีวิตของท่านผู้หญิงพูนศุข
ถูกกระทบกระแทกอย่างหนักหน่วงรุนแรงครั้งแล้วครั้งเล่า
ตลอดช่วงเวลายาวนาน ท่านผู้หญิง รู้เห็น รู้ลึก มอง
สถานการณ์และเหตุการณ์เหล่านั้นอย่างไร รวมทั้งนำชีวิต
และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครอบครัวลุล่วงผ่านพ้นมา
ได้อย่างไร ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างมาก”*

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)**

* บท “อนุโมทนา” วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๓๙ มงคลवारที่ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ มีอายุครบ ๘๔ ปีเต็ม ๗ รอบ

** ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์

สารบัญ

ธรรมกถา ขลป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมาสัย ทว่านผู้ทวิชฌนสุข พนมยต	๑๑
๑. ไร่อาลัย	๑๓
ไร่อาลัย ด้วยเก็บคงค้างไว้ในใจ	๑๓
ไร่อาลัย ด้วยเก็บรักษาให้คงคุณค่าอยู่ต่อไป	๑๖
ไร่อาลัย ด้วยเก็บธรรมไว้ให้หมู่ชนบูชา	๑๙
ไร่อาลัย ด้วยเก็บธรรมไว้ให้รักษาลังคมสืบไป	๒๔
๒. รักษาธรรม	๓๐
จะรักษาธรรม ต้องบูชาธรรมและเห็นแก่ประชา	๓๐
จะรักษาธรรม ต้องเข้มแข็งในความดี	๓๕
จะรักษาธรรม ต้องให้สังคมเข้มแข็งด้วยสามัคคี	๔๑
จะรักษาธรรมมั่นคงได้ ต้องให้สังคมเป็นธรรมาลัย	๔๗

สารบัญ

ชลากทชีวัต ชลากททบาท

บทาบลฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฒฒฒฒฒ

๑.	กำเนิด.....	๕๘
๒.	การศึกษาปฐมวัย.....	๖๑
๓.	ชะตากรรมร่วมปรีดี - พูนสุข.....	๖๕
๔.	มหาวิทยาลัยชีวิต.....	๖๘
๕.	จากแม่บ้านสู่ภริยานักการเมือง.....	๗๑
๖.	เคียงบ่าเคียงไหล่รับใช้ชาติ.....	๗๕
๗.	ร่วมทุกข์ร่วมสุข.....	๗๘
๘.	ลูกที่ดี ภรรยาที่ดี แม่ที่ดี.....	๘๓
๙.	เพื่อสังคม เพื่อราษฎรไทย.....	๘๗
๑๐.	ความเพียรครั้งสุดท้าย.....	๙๒

**ធនធាន
ធនធានធនធាន
(ប. ច. ប. ច. ច.)**

**សំរាប់ប្រើប្រាស់
ប្រើប្រាស់ប្រើប្រាស់ ធនធាន
ធនធាន ធនធាន ធនធាន
២០ ធនធាន ២០២០**

ธรรมาลัย

ท่านผู้ทรงบุญคุณสูงส่ง พลผดุงบดินทร์ ^{หนึ่ง}

เจริญพร สาธุชนทุกท่าน ผู้มาร่วมประชุมในพิธีไว้อาลัยท่านผู้หญิง
พูนศุข พนมยงค์ ในวาระที่ท่านล่วงลับจากไป อันเป็นการแสดงน้ำใจ
ในวาระสำคัญ ซึ่งถือกันว่าเป็นวาระสุดท้ายของชีวิต

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้ล่วงลับจากไปเมื่อคืนวันที่ ๑๑
พฤษภาคม อย่างขึ้นวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ถือได้ว่าท่านล่วงลับไปในวัน
เกิดของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ผู้เป็นสามีของท่าน ซึ่งคง
เป็นวันเกิดที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโสอายุครบ ๑๐๖ หรือ ๑๐๗ ปี

อนึ่ง เวลาที่ท่านจากไปนั้นเป็นตีสอง ซึ่งเป็นเวลาที่ตามปกติ
ท่านลุกขึ้นทำงาน หรือเป็นเวลาตื่นนอนประจำวัน อันเป็นกิจวัตรสืบมา

เวลาอย่างนี้เท่ากับเป็นเครื่องกำหนดหมาย อย่างน้อยก็ทำให้
จำง่าย

^{หนึ่ง}

ธรรมกถา ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) สำหรับพิธีไว้อาลัย
ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ ๒๐ พ.ค. ๒๕๕๐
(เนื่องจากองค์แสดงอาพาธ จึงถ่ายวีดิทัศน์ล่วงหน้า ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อ ๑๖ พ.ค. ๒๕๕๐)

การที่ท่านผู้หญิงล่วงลับจากไปนี้ เป็นเหตุการณ์ใหญ่ มิใช่เฉพาะ ส่วนตัวหรือส่วนครอบครัวของท่านเท่านั้น แต่เป็นเหตุการณ์สำคัญของ สังคมประเทศชาติ เพราะเนื่องด้วยฐานะของท่านที่ได้ดำรงมาใน อดีตกาลยาวไกล อันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ของประเทศไทยนี้

แม้เมื่อมองในวงแคบ การที่บุคคลซึ่งเป็นที่เคารพรักจากไป ย่อมเป็นเหตุให้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัว ลูกหลาน มีความเศร้าโศกอาลัยเป็นอย่างมาก

ยิ่งท่านเป็นผู้ใหญ่ที่นับว่ามีสุขภาพดี แม้จะมีอายุถึง ๔๕ ปี ใกล้ จะครบ ๕๖ ปีบริบูรณ์แล้ว ก็ยังแข็งแรงอยู่ การที่ท่านจากไปในภาวะที่ มีสุขภาพดีอย่างนี้ ถือว่าเป็นการจากไปที่ค่อนข้างฉับพลันทันที คนที่อยู่ ใกล้ชิดหลายคนจึงอาจจะทำใจได้ยาก

ยิ่งมองกว้างออกไปว่า ท่านได้ดำรงชีวิตมายาวนาน และในชีวิต ที่ยืนยาวนั้น ก็ได้มีสถานะสำคัญเกี่ยวกับสังคมประเทศชาติ กับทั้งได้มี ความสัมพันธ์กับผู้คนมากมายกว้างขวาง ได้ทำความดีบำเพ็ญ ประโยชน์ไว้มาก การล่วงลับจากไปของท่านผู้เช่นนี้ ก็ยิ่งก่อให้เกิด ความเศร้าโศกเสียใจแก่คนมากมายกว้างออกไป เราจึงมาประกอบพิธี ไว้อาลัยขึ้น

๑

ไว้อาลัย

ไว้อาลัย ด้วยเก็บตบตาบไว้อาลัย

ในทางพระศาสนานั้น การทำพิธีเช่นนี้ ถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศ
ผู้ล่วงลับอย่างหนึ่ง และในบรรดาวัตถุประสงค์ของการทำบุญเพื่อผู้ล่วง
ลับนั้น ซึ่งกล่าวไว้ว่ามี ๕ ประการ การทำพิธีไว้อาลัยนี้ จัดว่าตรงกับข้อที่
๓ คือข้อที่ว่า “บูชาท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว” ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความหมายอัน
น่าศึกษา

อย่างไรก็ตาม ในที่เฉพาะหน้าบัดนี้ ต้องถือว่าเป็นความมีน้ำใจ
ดีงามของท่านผู้มาร่วมประชุม ที่ได้มาแสดงออกซึ่งความระลึกถึง
อย่างที่เราเรียกเป็นพิเศษในที่นี้ว่า “ไว้อาลัย”

คำว่า “ไว้อาลัย” นี้ มีความหมายที่น่าสังเกต ซึ่งเราทั้งหลาย
เมื่อมาทำพิธีไว้อาลัย น่าจะมาทำความเข้าใจให้ชัดเจน

ถ้ามองตามความหมายที่เข้าใจกันตามพจนานุกรม “ไว้อาลัย” ก็
เป็นเรื่องของการแสดงความระลึกถึงด้วยความเสียสละ แต่ซ่อนอยู่

ภายในหรือลึกลงไป ยังมีนัยที่พึงเข้าใจเพิ่มมากกว่านั้น

จึงขอพูดถึงความหมายของคำว่า “อาลัย” เล็กน้อย

อาลัย นี้ พจนานุกรมของเราในภาษาไทยย่อมให้ความหมายไปตามที่เราใช้กัน ดังที่ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ แสดงไว้ว่ามีความหมาย ๒ อย่าง (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒ ก็ให้ความหมายอย่างเดียวกัน)

ความหมายที่ ๑ **อาลัย** แปลว่า “ห่วงใย พัวพัน ระลึกถึงด้วยความเสียดาย” เหมือนอย่างในบัดนี้ ณ ที่นี้ เรามาทำพิธีไว้อาลัย ก็คือเป็นการมาแสดงออกซึ่งความระลึกถึงด้วยความเสียดาย

ต่อไป ความหมายที่ ๒ **อาลัย** นั้น แปลว่า “ที่อยู่ ที่พัก” เช่น ในคำว่า ชลาลัย ซึ่งแปลว่า “ที่อยู่แห่งน้ำ” ได้แก่ แม่น้ำ และทะเล เป็นต้น หรือ หิมาลัย “ที่อยู่แห่งหิมะ” คือภูเขาอันเป็นแดนที่อยู่ของหิมะ

ที่ว่ามานี้เป็นความหมายตามที่ได้นำมาใช้ในภาษาไทย แต่ถ้ามองลึกลงไป แท้จริงนั้น ความหมายทั้งสองนี้ก็อันเดียวกัน

จะสังเกตเห็นว่า ความหมายหนึ่ง เป็นความหมายทางนามธรรม อีกความหมายหนึ่ง เป็นความหมายทางรูปธรรม

อาลัย ที่แปลว่า “ห่วงใย พัวพัน ระลึกถึงด้วยความเสียดาย” นั้น เป็นความหมายทางนามธรรม หรือทางจิตใจ

ส่วนที่แปลว่า “ที่อยู่ ที่พัก” เป็นความหมายทางรูปธรรมชัดเจน แต่ความหมายสองอย่างนี้ ที่จริงโยงถึงกัน เป็นเรื่องเดียวกัน

โดยทั่วไปนั้น ความหมายทางนามธรรม โดยเฉพาะในทางธรรม มักสืบเนื่องหรือโยงต่อมาจากความหมายทางรูปธรรม คือ เป็นความหมายทางรูปธรรมก่อนแล้ว ต่อมาก็มีการใช้เชิงเทียบเคียงเพื่อสื่อนัยทางนามธรรม ใช้ไปใช้มา กาลเวลาผ่านไป ก็เกิดมีความหมายทางนามธรรมเพิ่มขึ้นมา

สำหรับคำว่า **อาลัย** นี้ ความหมายทางรูปธรรมก็ดังที่ได้กล่าวแล้ว เมื่อก็นึกว่า “ที่อยู่ ที่พัก” ซึ่งถ้าแปลให้กว้างออกไปอย่างภาษาพระ ก็บอกว่า อาลัย ก็คือ ที่ติด ที่ช่อง ที่ซัง ที่ค้ำ ที่พัก ที่อยู่ ที่อาศัย และในที่สุดก็คือแหล่งนั่นเอง ที่อยู่ที่อาศัยของน้ำ ก็เป็นแหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัยของหิมะ ก็เป็นแหล่งหิมะ หรือแดนหิมะ

ทีนี้ ความหมายทางรูปธรรมที่ว่านั้น พอโยงมาที่จิตใจ ก็เกิดมีนัยเทียบเคียงทางนามธรรมขึ้นมา กล่าวคือ เวลาเรามีอะไรติดค้างอยู่ในใจ ก็กลายเป็นอาลัยขึ้นมา คือ สิ่งนั้นหรือเรื่องนั้นค้างอยู่ในใจของเรา เพราะมีความรักความไฝหาหรือความปรารถนาเหนียวรั้งหรือเกาะเกี่ยวยึดไว้ ใจของเราก็เลยกลายเป็นที่ค้ำที่ซังหรือที่พักอยู่ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ตลอดจนบุคคลนั้น ที่เรารักใคร่ไฝหาปรารถนา ดังที่เราอาลัยถึงท่านผู้จากไปอยู่ในขณะนี้

จะเห็นว่า ในที่สุด ความหมายทั้งทางรูปธรรมและทางนามธรรม ก็โยงถึงกันเป็นอันเดียว กล่าวคือ ที่อยู่ ที่อาศัย ที่ซัง ที่ค้ำ ที่ติด ที่ช่อง หรือแหล่ง อะไรต่างๆ เหล่านี้ เมื่อนำมาใช้ในทางนามธรรม ก็กลายเป็น

สื่อความหมายว่า สิ่งนั้น บุคคลนั้น ยังคงอยู่ในใจของเรา และเรายังระลึกถึงด้วยความรักใคร่ห่วงใยไฝหา หรือด้วยความอยากความปรารถนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อยากให้ท่านอยู่ต่อไป หรือยังคงอยู่เป็นต้น นั่นคือกลายเป็นความอาลัยของจิตใจ

เราไว้อาลัยท่านผู้ใด ก็คือเก็บท่านผู้นั้นค้างเอาไว้ ให้พักอยู่ในใจของเรา

ไว้อาลัย ด้วยเก็บรักษาไว้ติดตลบอยู่ต่อไป

รวมความว่า **อาลัย** ในแง่ว่าระลึกถึงด้วยความเสียดายนี้ เป็นความหมายที่ใช้กันทั่วไป เป็นความหมายพื้นๆ

แต่เราน่าจะมองต่อไปว่า มีทางใหม่ที่จะทำให้การไว้อาลัยมีความหมายที่สื่อคุณค่ามากขึ้นไปกว่านี้ มิฉะนั้น พิธีไว้อาลัยก็จะเป็นเพียงการมาพบกัน และแสดงความคิดถึง ระลึกถึงท่านผู้ล่วงลับ แล้วก็แยกจากและเจียบหายกันไป

ในเมื่อ **อาลัย** นั้น เป็นที่อยู่ ที่ค้าง ที่พัก เราก็สามารถใช้**อาลัย** ในความหมายที่จริงจังและยั่งยืนกว่าที่กล่าวมาแล้วด้วย

ในภาษาพระ จะเห็นว่า **อาลัย** มีถ้อยคำทางรูปธรรมใช้มากมาย นอกจาก **ชลาลัย** และ **หิมาลัย** ที่ว่าเมื่อกี้ เราก็เคยได้ยิน เทวาลัย คือที่อยู่ของเทวดา

ใกล้ตัวกว่านั้นก็มี ชนาลัย ได้แก่ที่พักที่มาชุมนุมของผู้คน ดังที่สถานที่นี้ คือสถาบันปริัติ พนมยงค์ กลายเป็นชนาลัย คือเป็นที่มาประชุมมารวมกัน มาพักอยู่ด้วยกันของเหล่าสาธุชน ในขณะนี้

นอกจากนั้นก็ยังมี สามเณราลัย คือ ที่อยู่ของสามเณร และ สมณาลัย คือ ที่อยู่ของสมณะ วชิราลัย คือ แหล่งแห่งเพชร รัตนาลัย คือ แหล่งแห่งรัตนะ ฯลฯ

หันไปดูทางนามธรรม ก็มีตัวอย่างไม่น้อย เช่น วิทยาลัย แปลว่า ที่อยู่ของวิชาความรู้ คุณาลัย ที่อยู่ของคุณธรรม หรือคุณงามความดีและ ธรรมาลัย คือแดนที่อยู่ที่อยู่อาศัยของธรรม หรือแหล่งธรรม

อย่างที่กล่าวแล้ว การทำพิธีไว้อาลัยครั้งนี้เราคงจะไม่ยอมให้เป็นเพียงการระลึกถึงด้วยความเสียดาย แล้วก็จากกันและเลือนลับหายหมดไป แต่เราควรจะทำต่อสู่อาลัยในความหมายที่สูงขึ้นไป ด้วยการจัดให้เกิดมีอาลัยขึ้นมา เป็นที่พักอาศัยที่คงค้างอยู่ของสิ่งที่ดีงามมีคุณค่าปรากฏสืบต่อไป

นั่นก็คือว่า ท่านผู้ล่วงลับไป คือ ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ ได้มีประสบการณ์ในชีวิตถึงขั้นที่ว่า ความเป็นมาเป็นไปในชีวิตของท่านนี้ ถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งของประเทศไทย และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสภาพของสังคมนี้ในยุคสมัยของท่าน เราก็มาทำประสบการณ์ของท่านไว้ให้เป็นอาลัย โดยจัดที่อยู่ ที่พัก หรือที่เก็บรักษาประสบการณ์อันเป็นประวัติของท่านไว้

แม้เพียงว่า เราเก็บประสบการณ์ของท่านไว้ในความทรงจำของ
เรา ก็เป็นอาลัยชิ้นหนึ่งแล้ว แต่เราคงจะมีวิธีจัดดำเนินการทางรูปธรรม
ที่เก็บรักษาไว้ได้ดียิ่งกว่านั้น

นอกจากประสบการณ์ที่เป็นประวัติความเป็นไปในชีวิตแล้ว ก็
คือคุณธรรมความดีที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ เราก็ใช้อาลัยนี้มาเป็นที่เก็บที่
รักษาด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อให้คงปรากฏอยู่ในระยะยาวสืบต่อไป

อาลัย ที่ว่าเป็นการเก็บรักษาเรื่องของท่านผู้ล่วงลับแล้วนั้นไว้ ไม่
ว่าจะเป็นประวัติ เป็นประสบการณ์ หรือเป็นคุณธรรมความดีของท่าน
ก็ตาม มีความหมายมิใช่เพียงเพื่อการระลึกถึงท่านผู้ล่วงลับเท่านั้น แต่
จุดหมายที่แท้ ก็มุ่งเพื่อประโยชน์แก่สังคมนั่นเอง

ทั้งนี้หมายความว่า เราเก็บอาลัยไว้ เพื่อเป็นแหล่งที่ศึกษา
หาความรู้ เช่น ในเชิงประวัติศาสตร์ และเพื่อให้เป็นแบบอย่าง เช่น ใน
ทางคุณธรรมความดี เป็นต้น

เมื่อทำอย่างนี้ก็จะเกิดเป็นอาลัยขึ้นมา ซึ่งจะมีความหมายที่แท้
จริง อันเป็นการไว้อาลัยในความหมายขั้นที่สองซึ่งซ้อนลึกเข้าไป

การ “ไว้อาลัย” ที่เราพูดกันตามนิยมนั้น แท้จริงแล้วหาได้ “ไว้”
ไม่ คือแสดงออกมาว่าอาลัยแล้ว ก็จบและหายไปเลย

แต่ “ไว้อาลัย” แบบที่สองนี้ ยังคง “ไว้” หรือรักษา “ไว้” และยัง
อยู่เพื่อประโยชน์แก่สังคมและคนรุ่นหลังต่อไป

เพราะฉะนั้น ถ้าประสงค์จะ “ไว้อาลัย” ให้จริงแท้ จึงน่าจะ

ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความหมายที่สองอย่างที่กล่าวที่หลังนี้

ไว้อาลัย ด้วยเก็บธรรมไว้ใช้หมั่นขบขำ

ถ้าเราปฏิบัติในการ “ไว้อาลัย” ตามความหมายอย่างที่สอง ก็จะเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในทางธรรม

ทั้งนี้เพราะว่า ความอาลัยที่ระลึกถึงกันด้วยความเสียตายนั้น แม้จะเป็นเรื่องของคุณธรรมความดีที่แสดงถึงความเคารพรัก แต่ในแง่หนึ่งก็เป็นความเศร้าโศกเสียใจ ซึ่งทางพระย่อมจะสอนให้เรารู้จักทำใจเพื่อแก้ไขให้คลายโศกหายเศร้า โดยให้ระลึกถึงธรรมดาของชีวิต ดังเช่นพุทธภาษิตว่า มรณนตํ हि ชีวิตं แปลว่า ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ซึ่งเป็นภาษิตที่แสดงความจริงอย่างง่ายที่สุด

ยังมีพุทธภาษิตที่เป็นคำตรัสยาวและกล่าวคติกว้างขวางกว่านี้อีกมากมาย แต่รวมความก็คือ สอนให้เรารู้เท่าทันคติแห่งธรรมดา ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติอันแน่นอน ได้แก่ความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่เป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลงและเป็นไปตามเหตุปัจจัย อันเราไม่อาจจะให้เป็นไปตามความปรารถนาของตนได้ แต่จะต้องรู้เท่าทัน และปฏิบัติการด้วยปัญญาที่เข้าถึงเหตุปัจจัยนั้น

เพราะฉะนั้น จึงเป็นธรรมดาตามคติแห่งธรรมว่า การไว้อาลัย

ในความหมายขั้นที่หนึ่ง ซึ่งเป็นการระลึกถึงด้วยความเลียดายนั้น ควร
ต้องให้จบสิ้นลง เพราะเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกที่ระคนด้วย
ความโศกเศร้าเสียใจ มีความหดหู่สลดแห่งมัวหมอง ซึ่งจะต้องระงับ
เลียดด้วยการยอมรับความจริง และเข้าถึงธรรมที่จะนำใจให้สงบผ่องใส
เป็นกุศลต่อไป

แต่เมื่อการไว้อาลัยในความหมายขั้นที่หนึ่งจบไป เรามีใช้สิ้นสุด
แค่นั้น หากพากันก้าวต่อขึ้นสู่ความหมายขั้นที่สอง อันเป็นขั้นแห่งปัญญา
และขึ้นมาถึงธรรมอย่างแท้จริง เริ่มแต่พิจารณาคำนึงในทางกุศลว่า จะ
ทำอะไรให้การทำพิธีไว้อาลัยนี้เกิดมีผลเป็นประโยชน์สืบไป คือก้าว
ไปสู่การไว้อาลัยในระดับที่สองอย่างทีกล่าวแล้ว เพื่อให้เป็นการ“ไว้อาลัย”
หรือ “อาลัยไว้” อย่างแท้จริง

การไว้อาลัยในความหมายขั้นที่สอง ที่ว่าเรามาจัดทำดำเนินการ
ให้ประสพการณ์หรือประวัติ และคุณธรรมความดีที่ท่านบำเพ็ญไว้ คง
ปรากฏอยู่เพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม และแก่คนรุ่นหลังสืบต่อไป
ความหมายอย่างนี้แหละที่ได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้วว่า มาบรรจบหรือ
สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ประการที่๓ในการทำบุญอุทิศแด่ท่านผู้ล่วงลับ
คือการบูชาท่านผู้วายชนม์

บูชา นั้นแปลว่า ยกย่อง เชิดชู ตลอดจนว่า มองเห็นคุณค่า ชื่นชม
แล้วนิยมน อากยัตถ์ถือตาม หรือนำเอามาเป็นแบบอย่าง

บูชานี้ เป็นคำที่สำคัญมาก แต่เรามักจะใช้ในความหมายที่แคบ

เกินไป โดยยกขึ้นจำกัดไว้ในความหมายที่สูง คล้ายว่านำขึ้นหิ้งหรือตั้งบนแท่น แล้วก็กราบไหว้บูชา ความหมายเช่นนั้นอาจถือได้ว่าเป็นการใช้เชิงสัญลักษณ์

ทว่าในภาษาพระ **บูชา** มิใช่มีความหมายจำกัดเพียงเท่านั้น แต่แปลได้ง่ายๆ ว่า ยกย่อง เชิดชู นั่นเอง และใช้แม้แต่ในความหมายสามัญในชีวิตประจำวัน

มีตัวอย่างในตำราภาษาบาลีว่า ชายผู้หนึ่งเป็นคนยากจนเสียใจ แต่กลายเป็นคนมั่งมี ได้ครอบครองโภคทรัพย์มากมาย เรื่องลงท้ายว่า พระราชา “บูชา” บุรุษนั้น ด้วยตำแหน่งเศรษฐี^{สอง} ในกรณีนี้ ก็เป็นที่แจ้งชัดว่า คำว่าบูชา ก็คือ ยกย่อง เชิดชู นั่นเอง

บุคคลใดก็ตาม ที่ทำสิ่งดีงามเป็นประโยชน์ไว้ ก็ควรได้รับการยกย่องเชิดชู ที่เรียกว่าบูชา

อย่างไรก็ตาม จะต้องมองให้ลึกลงไปอีกว่า **บูชา** มีความหมายมิใช่เฉพาะว่าจะบูชายกย่องบุคคลนั้น แต่แท้จริงแล้ว เมื่อจับให้ถึงสาระการที่เราบูชาคนดี ก็คือบูชาความดีที่มีอยู่ในตัวคนดี หรือบูชาความดีที่ทำให้เขาเป็นคนดี

เพราะฉะนั้น จุดหมายปลายทางของการบูชาคนดี ก็คือบูชาธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี หรือบูชาธรรมที่มีอยู่ในคนที่เรียกว่าดีนั้นนั่น

^{สอง} สมัยนั้น เศรษฐีเป็นตำแหน่งเกียรติยศของบ้านเมือง มีการแต่งตั้งโดยพระราชาหรือผู้ปกครองประเทศ

แหละ

ถ้าสังคมมนุษย์ยังเชิดชูคนดี ซึ่งหมายถึงเชิดชูความดี คือยังเชิดชูธรรมอยู่ สังคมนั้นก็ยังมีหลัก และมีทางที่จะเจริญมั่นคงต่อไป แต่สังคมใดไม่เชิดชูบูชาคนดี ไม่ยกย่องคนดี ก็คือสังคมนั้นไม่เห็นความสำคัญของความดี ไม่ยึดถือไม่นิยมธรรม สังคมนั้นก็ย่อมจะต้องเสื่อม หรือไถลลงสู่ความวิบัติพินาศ

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ในมงคลสูตร ตั้งแต่ขึ้นต้นๆ เป็นมงคลข้อที่ ๓ ว่า

บูชา จ บูชานิยานันต์ เอตมมมงคลมุตตมัม

แปลว่า การบูชาคนที่ควรบูชา เป็นอุดมมงคล หรือเป็นมงคลอันสูงสุด

นี่แหละคือคติที่เตือนให้สังคมมนุษย์ มีสำนึกที่จะเชิดชูบูชาคนดี คอยยกย่องคนดีไว้

เวลานี้ ปัญหาสำคัญอย่างยิ่งของเรา ที่จะทำให้สังคมเสียหลัก ก็คือ สังคมปัจจุบันละเลย ไม่ค่อยบูชาคนดี ไม่ใส่ใจที่จะยกย่องคนดีกันอย่างจริงจัง ซึ่งก็หมายความว่า สังคมนี้ไม่บูชาธรรม ไม่เคารพธรรม ไม่ยกย่องเชิดชูธรรม

เมื่อสังคมไม่เอาธรรมเป็นหลัก ไม่นับถือธรรม ไม่ให้ความสำคัญแก่ธรรมแล้ว สังคมนั้นเองก็จะเสื่อมสลาย

เพราะฉะนั้น เรื่องของการบูชาบุคคลที่ล่วงลับนี้ จึงเป็นเรื่อง

สำคัญอันควรใส่ใจ และพระพุทธรูปเจ้าจึงตรัสระบุไว้ให้เป็นวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งแห่งการทำบุญอุทิศแก่ผู้ที่จากไป

เมื่อมีท่านผู้ใดผู้หนึ่งล่วงลับไป ก็มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งพุทธศาสนิกชนเรียกว่าการทำบุญอุทิศกุศล

ในการทำพิธีนั้น ฟังตระหนัก และตักเตือนกัน ให้ระลึกไว้อย่างหนักแน่นว่า ความประสงค์หรือวัตถุประสงค์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือการบูชาท่านผู้ล่วงลับนั้น ซึ่งอาจจะพูดให้ยาวขึ้นว่า บูชาคุณความดีของท่านที่ล่วงลับ

ตามปกตินั้น ท่านผู้ล่วงลับย่อมจะมีคุณธรรม มีความดี หรือมีพระคุณที่ได้กระทำไว้ต่อบุคคลที่ยังอยู่ ในวงกว้างวงแคบ หรือในขอบเขตอันใดอันหนึ่ง อย่างน้อยก็ในครอบครัวของตน

อย่างน้อยลูกๆ ก็มาบูชาคุณความดีของคุณพ่อคุณแม่ว่า ท่านได้ทำความดีให้เราไว้ และคุณความดีที่ท่านทำไว้นั้นก็จะเป็นแบบอย่างแก่เรา แต่ทั้งนี้ เราจะต้องมองเห็นด้วย ไม่ใช่สักแต่ว่าไปทำเป็นพิธี คือจะต้องเป็นอย่างที่บอกเมื่อคำว่า มองเห็นคุณค่าและนับถือเอามาเป็นแบบอย่าง คือต้องเจาะให้ได้ว่าอะไรเป็นคุณธรรมความดีของท่าน ที่เราควรจะนำมายึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างต่อไป

บุคคลที่อยู่ในสังคมนี้ ย่อมมีคุณธรรมความดี หรือประโยชน์ที่ได้บำเพ็ญไว้แก่ผู้คนที่ทั้งหลาย ในวงแคบบ้าง กว้างขวางบ้าง ต่างกันออกไป เพราะฉะนั้น การทำพิธีบูชาคุณผู้ล่วงลับ ก็จึงเป็นไปโดยสอดคล้องกับ

สถานะของบุคคลนั้น แต่รวมแล้วก็เป็นการศึกษาคุณความดีนั่นเอง คือ
สาระสำคัญอยู่ที่ว่า จะต้องมายกย่องเชิดชูคุณความดีหรือธรรมะนี้ ให้
คนทั้งหลายมีใจมุ่งไปที่ธรรม

เมื่อคนทั้งหลายปฏิบัติสืบต่อกันไปอย่างนี้ ก็จะเป็นวิถีแนวทาง
ของสังคม ที่จะให้สังคมมีหลักยึดถือ ทำให้เราพากันยึดถือธรรมเป็นใหญ่
นับถือธรรม คือนับถือธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี แล้วก็นับถือคนดีนั่นเอง

การที่เรามาบูชาคนดีที่ล่วงลับไปนั้น นอกจากเป็นการประกาศ
เกียรติคุณของท่านแล้ว ความหมายที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์อันแรกก็คือ
ตัวเราแต่ละคนที่มาร่วมพิธีบูชานั้น เมื่อเข้าใจหลักการนี้และมองเห็น
คุณค่า ความดี และประโยชน์ที่ท่านได้บำเพ็ญแล้ว ตนเองก็จะได้ระลึก
ถึงอะไรที่ดีๆ ซึ่งอาจจะเอาไปเป็นแบบอย่าง หรือนำไปเผยแพร่

ส่วนในแง่สังคมส่วนรวม ก็จะได้ช่วยกันประกาศความดีนี้ให้
กว้างขวางออกไป และดำรงรักษาหลักการแห่งการเชิดชูบูชาธรรมนั้นให้
หนักแน่นมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป

ไว้อาลัย ถวายเก็บธรรมไว้ให้รักษาสืบต่อไป

การที่เรามาทำพิธีไว้อาลัยในวันนี้ เมื่อมองตามความหมายที่
กล่าวมา ก็คือเป็นการบูชาคุณความดีของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
ที่ท่านได้บำเพ็ญไว้

คุณความดีของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ นั้น ย่อมมีเป็นอนุเอก-
ประการ ไม่สามารถบรรยายให้ทั่วถ้วนในที่นี้ แต่ข้อที่นับว่าประจักษ์ชัด
ตั้งแต่แก่คนใกล้ชิดเป็นต้นไป มองเห็นเด่นในประวัติของท่านอย่างหนึ่ง
ก็คือ **ความเข้มแข็ง**

ท่านผู้หญิงเป็นบุคคลที่นับว่าเข้มแข็ง ชีวิตของท่านได้ผ่านความ
ทุกข์ยาก ผจญภัยอันตรายอย่างที่เราว่าถึงขั้นลำเค็ญ ชนิดที่ทั้งหนัก
และนาน แต่ท่านก็ทนได้ นอกจากทนได้แล้วก็คือ เป็นอยู่ผ่านมาได้

แต่เพียงเป็นอยู่ผ่านมาได้เท่านั้น เรายังไม่พอใจ ข้อสำคัญก็คือ
ท่านเป็นอยู่ผ่านมาได้ด้วยดี โดยยังสามารถรักษาตนให้อยู่ในความดีได้
ด้วย ตรงนี้สำคัญ

ถ้าเป็นอยู่ผ่านมาได้ ก็เป็นความเข้มแข็งเพียงขั้นต้น ยังไม่แน่
แต่ถ้าผ่านมาลุล่วงได้และอยู่มาในความดีตลอดด้วย คือสามารถดำรง
ตนอยู่ในความถูกต้อง และรักษาความถูกต้องไว้ได้ อันนี้จึงจะเป็น
ความเข้มแข็งที่สำคัญ

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ นั้น นอกจากรักษาตัวของท่านให้
ผ่านมาได้และอยู่ในความดีตลอดด้วยแล้ว ก็ยังรักษาคนที่อยู่ในความ
ดูแลรับผิดชอบ โดยเฉพาะที่ใกล้ชิดที่สุด คือครอบครัว ให้อยู่มาด้วยดี
โดยตลอดด้วย

ครอบครัวของท่าน แม้จะไม่ใหญ่นัก ก็นับได้ว่าค่อนข้างใหญ่
หรือเป็นครอบครัวขนาดกลาง แม้จะผ่านความทุกข์ยากลำเค็ญอย่างไร

ก็อยู่กันมาได้

นอกจากนั้น ก็อยู่กันด้วยดี มีความสามัคคีในครอบครัว มีความรักความเคารพและนับถือบิดามารดาเป็นบุคคลที่เคารพบูชาเป็นแบบอย่าง ถือได้ว่า เป็นครอบครัวที่ดำรงตัวผ่านพ้นภัยอันตรายมาโดยสวัสดิภาพ และยังสามารถดำรงอยู่ในความถูกต้องดีงามด้วย จึงเป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนา

การที่ครอบครัวอยู่มาได้ด้วยดี ย่อมโยงไปถึงหรือเล็งไปที่คุณสมบัติของท่านผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว คือบิดามารดา ผู้ได้ทำหน้าที่ตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ กล่าวคือ

๑. เป็นพระพรหมของลูก โดยเป็นผู้แสดงโลกแก่ลูกในทางที่ถูกต้อง และมีคุณธรรมที่เรียกว่าพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

๒. เป็นบูรพาจารย์ของลูก คือเป็นอาจารย์คนแรกของบุตรธิดา ซึ่งได้ฝึกสอนแนะนำการดำเนินชีวิตและความดีงามพื้นฐาน เป็นครูสำคัญสุดยอดในการวางรากฐานของชีวิต

๓. เป็นอาหุไนบุคคลของลูก ดังที่เราเรียกในภาษาไทยว่าเป็นพระอรหันต์ของลูก คือเป็นผู้มีคุณธรรม มีความดี เป็นผู้บริสุทธิ์ต่อลูก เช่น มีความรักจริง ปรารถนาดีโดยบริสุทธิ์ใจต่อลูก ควรแก่ความเคารพน้อมไหว้ของลูก

คุณธรรมความดีงามเหล่านี้ ทำให้บิดามารดาเป็นบุคคลเป็นที่

นำบูชา และครอบครัวยุติธรรมก็โยงไปถึงบิดามารดาที่ดีเป็นเหตุปัจจัยหลัก
คุณธรรมความดีงามและการทำหน้าที่ของบิดามารดาดีนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง
เพราะว่าครอบครัวยุติธรรมเป็นรากฐานของสังคมใหญ่ทั้งหมด ถ้าครอบครัวยุติธรรม
ดี ก็จะทำให้สังคมใหญ่สงบสุขเป็นปึกแผ่นมั่นคงได้ จึงเป็นข้อที่ควรจะ
ยกขึ้นมาชื่นชมเป็นแบบอย่างไว้ประการหนึ่ง

นอกจากรักษาตัว และรักษาครอบครัวแล้ว พร้อมกันนั้น ท่าน
ผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ก็ต้องใช้ความเข้มแข็งยอดเยี่ยม ในการดำรง
รักษาเกียรติของท่านรัฐบุรุษผู้เป็นสามีไว้

ความเข้มแข็งข้อนี้เป็นคุณความดีสำคัญมากเพราะดังที่กล่าวแล้ว
ประวัติของท่านทั้งสองนี้ผ่านความระหกระเหิน ความลำบากยากเข็ญ
มามากมาย และตัวท่านผู้หญิงนั้น นอกจากจะรักษาตัวท่านเองแล้ว ก็
จะต้องรักษาเกียรติยศของสามีด้วย โดยเฉพาะสามีดำรงสถานะที่
สำคัญของประเทศชาติ ตลอดจนในวงกว้างขวางออกไปแม้แต่ในระดับ
โลก ปัจจุบันนี้ ยูเนสโกก็ได้ยกย่องนายปรีดีเป็นบุคคลสำคัญของโลก
แล้ว ท่านผู้หญิงพูนศุขจึงมีภาระผูกพันหรือมีหน้าที่ที่จะต้องรักษา
เกียรติยศของสามีไว้ และท่านก็มีความสามารถที่จะรักษาได้จริงด้วย
จึงเป็นคุณความดีสำคัญอีกประการหนึ่ง

ต่อจากนั้น กว้างออกไปก็คือการรักษาเกียรติยศของสังคม
ประเทศชาติ ยิ่งตนเองดำรงอยู่ในสถานะสูงใหญ่ ก็ยิ่งต้องมีความรับผิดชอบ
มากและกว้างขึ้นไป

ท่านผู้หญิงพูนศุขได้ดำรงสถานะที่สำคัญ เช่น เป็นภริยาของ
นายกรัฐมนตรี เป็นภริยาของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นต้น ซึ่ง
เป็นตำแหน่งสถานะที่สำคัญของประเทศชาติ ของสังคม และสำคัญ
แม้แต่ในวงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความเป็นอยู่เป็นไปของ
ส่วนตัว ก็กลายเป็นเกียรติยศของประเทศชาติด้วย

เมื่อท่านรักษาตัวได้ดี ก็เท่ากับรักษาเกียรติยศของประเทศชาติ
และสังคมไว้ด้วย และก็ปรากฏว่าท่านผู้หญิงได้รักษาเกียรติยศของ
สังคมประเทศชาตินี้ไว้ได้สมตามสถานะ

เพราะฉะนั้น จึงถือว่าเป็นความเข้มแข็งของท่านผู้หญิงพูนศุข
พนมยงค์ ที่แสดงออกมาให้ปรากฏแล้ว ในการที่ได้สามารถดำรงรักษา
ทั้งตัว ทั้งครอบครัว ทั้งเกียรติยศของท่านรัฐบาลอาวุโส ตลอดจน
เกียรติยศของประเทศชาติสังคมไทยไว้ได้ และทุกอย่างทั้งหมดนี้ ที่
รักษาไว้ได้ ก็เพราะรักษาธรรมนั่นเอง

การที่จะให้เกียรติยศ ตั้งแต่เกียรติคุณของตนเองเป็นต้นไป
ดำรงอยู่ได้ด้วยดี ก็ต้องมีธรรม คือต้องรักษาธรรม เพราะฉะนั้น ความ
เข้มแข็งในการดำรงรักษาทั้งหมดทุกอย่างที่กล่าวมา ก็คือ**ความเข้มแข็ง
ในการดำรงรักษาธรรม**

เมื่อบุคคลได้รักษาธรรม บุคคลนั้นก็มีความอยู่ในตัว คือเป็นผู้
ประพฤติธรรม บุคคลใดมีธรรมประพฤติธรรม บุคคลนั้นก็เป็นผู้
ที่ควรแก่การบูชา

เรื่องก็มาบรรจบตรงนี้ คือ เราตระหนักรู้อยู่ว่า การที่สังคมจะมีหลักและดำรงอยู่ด้วยดีได้ จะต้องเชิดชูบุชชาคนดีหรือยกย่องความดีที่มีอยู่ในตัวคนดีนั้น ดังนั้น เมื่อมีคนดีผู้มีความดีที่ควรบูชา และเมื่อมาถึงโอกาสอันสมควร จึงเป็นหน้าที่ทางสังคมที่ว่า สาธุชนทั้งหลายจะมาแสดงออก ด้วยการนำเอาความดีนั้นออกมาแสดง ออกมาชื่นชมและเชิดชู เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นประโยชน์แก่สังคมสืบต่อไป

ทั้งนี้ ตั้งต้นที่ตัวของแต่ละบุคคลที่เข้ามาร่วมพิธีนี้ จะต้องได้รับประโยชน์ที่กล่าวมา ถ้ามิฉะนั้น ก็คงไม่เข้าถึงสาระของการทำพิธีไว้อาลัย ที่ว่าเป็นการบูชาบุคคลที่ควรบูชา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการประกอบพิธี “ไว้อาลัย” อันมุ่งอุทิศแก่ท่านผู้ที่ล่วงลับไป เป็นการที่เราได้มาทำหน้าที่ต่อสังคม ด้วยการ “บูชาบุคคลที่ควรบูชา” เพื่อให้ความดีที่ทำให้เขาเป็นบุคคลที่ควรบูชานั้น ดำรงอยู่เป็นเครื่องเชิดชูรักษาสังคมนั้นเองสืบต่อไป

พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า คนดี คือคนมีความดี โดยมีธรรมที่เขาเองได้บูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติเสวนารักษาด้วยตนเองมาแล้ว

การไว้อาลัย ก็คือปฏิบัติการแห่งการประสานสืบทอดที่สังคมเก็บประมวลความดีหรือธรรมของบุคคลดีนั้น เพื่อเอาไว้นบูชาด้วยการเชิดชูรักษาประพฤติปฏิบัติกันสืบต่อไป

๒

รักษารธรรม

อะรักษารธรรม ต่อบบุขารธรรมและเข็ญแก้ปะระชา

กิจกรรมที่อุทิศต่อท่านผู้ล่งลับนี้ จะเรียกว่าการไว้อาลัย หรือ การทำบุญให้ ก็ตาม เมื่อทำโดยเข้าใจความหมายถูกต้อง ก็เป็นเรื่อง สำคัญมากทีเดียว เพราะเป็นกิจกรรมทางสังคม หรือเป็นการทำหน้าที่ ต่อสังคม ทั้งเพื่อพัฒนาบุคคล และเพื่อดำรงรักษาสังคม

กิจกรรมทางสังคมนั้นต้องมีความหมายที่ประสงค์ให้ชักออกมา ฉะนั้น เราจะต้องทำให้เห็นจะแจ้งว่า ธรรมที่เราปฏิบัติในโอกาสนี้ คือ การบูชาคนที่ควรบูชา ซึ่งสื่อต่อไปถึงสาระแห่งการที่จะยกย่องเชิดชูธรรม หรือยกย่องเชิดชูความดี ไว้ให้เป็นหลักของสังคมต่อไป

บุคคลที่ควรบูชา เมื่อมีปรากฏไว้ ก็จะได้เป็นแบบอย่างแก่คน ทั้งหลาย สังคมก็มีตัวอย่างที่จะยกขึ้นเชิดชูนับถือ เพื่อให้คนรุ่นต่อๆ ไปปฏิบัติสืบต่อดำเนินตาม ยิ่งเรามีคนดีไว้เป็นแบบอย่างมากเท่าไร สังคมก็เหมือนยังมีป้ายมีเครื่องหมายและมีสัญญาณบอกทิศทางที่จะ

เดินไปสู่จุดหมายที่ถูกที่ต้องการพร้อมบริบูรณ์เท่านั้น

ขณะนี้สังคมของเรามีสภาพที่น่ากลัวว่า กำลังจะเลื่อนลอย ขาดหลัก ไร้ทิศทาง ไม่เฉพาะแต่จะไปไม่ถึงธรรมเท่านั้น แม้เพียงแค่ว่าจะเจอเจอคนดีที่จะสื่อธรรม ก็ยังยาก

เราต้องการคนดี เพื่อเป็นรูปธรรมที่จะสื่อไปถึงความดีที่เป็นนามธรรม คนดีเป็นตัวแสดง เป็นประจักษ์พยาน เป็นหลักฐาน และเป็นเครื่องกระตุ้นเตือน ที่จะโยนเราเข้าไปหาตัวความดี ให้ถึงธรรมอีกทีหนึ่ง

ในเมื่อบุคคลดีหรือคนดีนั้นเป็นสื่อถึงธรรม ที่ช่วยให้ความดีมีช่องแสดงตัว เราจึงมาประกอบพิธีนี้ โดยถือเป็นหน้าที่ทางสังคมของทุกคนที่จะปฏิบัติให้ได้สาระที่แท้จริงอย่างที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อแต่ละคนมาร่วมพิธีโดยรู้ตัวตระหนักรู้ว่าเรากำลังทำหน้าที่ทางสังคมนั้น ขณะที่การทำพิธีที่เป็นกิจกรรมของสังคมกำลังดำเนินไป อันมีความหมายว่าเป็นการยกย่องเชิดชูคนดี เพื่อแสดงถึงการเชิดชูบูชาธรรม แต่ละคนนั้นจะต้องมีจิตสำนึกนี้ คือจิตสำนึกที่จะเชิดชูบูชาธรรมอยู่ในตัวทุกคน ซึ่งเป็นจิตสำนึกต่อสังคม และการทำพิธีนั้นก็เป็นการกระตุ้นย้าจิตสำนึกต่อสังคมนั้นให้แจ่มจ้าแรงเข้มข้นอีกด้วย

มีข้อที่ควรทำความเข้าใจเพิ่มต่อไปว่า จิตสำนึกต่อสังคมนั้นมี ๒ ด้าน คือ มองที่ผู้อื่น ด้านหนึ่ง และมองที่ตัวเอง ด้านหนึ่ง

ด้านที่หนึ่ง มองที่ผู้อื่น ก็อย่างที่พูดกันมาแล้ว คือ การที่เรามา

ทำการบูชาคนที่ควรบูชานั้น ก็เพราะเรามองดูคนอื่นและเห็นคุณงามความดีของเขา เป็นการมองดูคนอื่นทำความดี ยอมรับความดีของเขา ยกย่องเชิดชู และจะเอาคนอื่นมาเป็นตัวอย่างแก่ตัวเรา มองเห็นได้ชัดว่าเป็นหน้าที่ต่อสังคม เป็นการแสดงออกของตัวเราต่อผู้อื่น

ด้านที่สอง มองที่ตัวเอง ตอนนี้ไม่ใช่แค่มองดูคนอื่นทำความดี และเอาอย่างคนดีเท่านั้น แต่เราจะต้องทำความดีด้วยตัวเองให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น

ด้านที่ ๒ ซึ่งต้องทำด้วยตัวเอง เริ่มจากตัวเองออกไปนี้ เมื่อเทียบกันแล้ว เป็นข้อที่ยากกว่า จึงกลายเป็นว่าต้องเอาด้านมองคนอื่นเป็นข้อแรก แต่ก็นับว่าเป็นธรรมดาของการเรียนรู้ ที่จะเป็นไปตามลำดับอย่างนี้

หลักการแสดงจิตสำนึกต่อสังคม ด้วยการปฏิบัติทั้งสองด้านนี้ ท่านย้ำเน้นไว้มาก ควรเรียกได้ว่าเป็นคู่กัน เรียกว่าง่าย ๆ ว่าจิตสำนึกทางสังคมสองด้าน

ด้านมองที่ผู้อื่นนั้น บอกแล้วว่าง่ายกว่า และท่านก็สอนไว้สำหรับคนทั่วไป เพื่อให้ทุกคนช่วยกันผดุงรักษาสังคม

ส่วนด้านมองที่ตนเอง ท่านเน้นให้เป็นจิตสำนึกของบุคคลซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ที่จะต้องคำนึงถึงคนรุ่นหลังและทำตัวให้เป็นแบบอย่างพระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ใหญ่ถือคตินี้เป็นสำคัญ

หลักการนี้มากับคำพระ จึงขอบอกเป็นภาษาบาลี ท่านใช้คำว่า

ปัจฉิมาชนตานุกมฺปน (อ่านว่า: ปัจฉิมาชนะตานุกัมปะนะ) แปลว่า การอนุเคราะห์หมู่ชนที่จะมีภายหลัง หรือการมีน้ำใจเพื่อการธำรงต่อคนรุ่นหลัง คือมีใจหวังดีมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง ที่บางทีก็เรียกกันว่าอนุชน

เมื่อมีใจหวังดีต่ออนุชนแล้ว ก็ประพฤติตนให้เข้าถึง **ทฤษฎานุคติ** ซึ่งแปลว่า “การดำเนินตามสิ่งซึ่งได้เห็น” คือทำตามอย่าง หมายความว่า จะต้องให้สังคมมีแบบอย่าง หรือตัวอย่างที่ดี ที่จะยึดถือหรือทำตาม หรือเห็นทางปฏิบัติได้นั่นเอง

หลักการนี้ถ้าไปตามธรรมดาของธรรมชาตินี้แหละ คือจะให้ได้ผลง่ายหน่อย ก็ต้องเอาสิ่งที่เรามองเห็น หรือเรื่องที่เห็นๆ กันอยู่ ยิ่งชัดก็ยิ่งดี เพราะว่าคนเรานี้จะให้เข้าไปถึงนามธรรมเลยทีเดียวนั้นยาก จึงต้องเอาตัวคนที่เป็นรูปธรรมชนิดมองเห็นๆ เป็นตัวอย่าง จะได้ติดตามจิตใจและปฏิบัติตามได้ทันที นี่แหละเรียกว่า **ทฤษฎานุคติ** แปลง่ายๆ ก็คือตัวอย่างที่เห็นๆ

ทฤษฎานุคติ ก็มาจาก **ทฤษฎ+อนุคติ**; อนุคติ แปลว่า ไปตาม หรือดำเนินตาม, ทฤษฎ แปลว่า สิ่งที่มีมองเห็น หรือตัวคนที่มีมองเห็น, รวมกันเข้า ก็แปลว่า เดินตามคนที่ตนมองเห็น คือ ทำตามอย่างคนที่ทำความดีงามถูกต้องให้เห็น

ทีนี้ ถ้าไม่มีตัวคนที่มีมองเห็นให้เดินตาม หรือเห็นเยอะเยอะไป แต่เป็นคนที่ไม่ถูกไม่ดีทั้งนั้น สังคมนี้อีกแย่นะ

ตอนนี้เราก็ต้องมาถามกันว่า เรามีคนนำหน้าไปดีที่จะให้คนอื่น
เดินตามได้ไหม ถ้ามี ก็อุ่นใจได้หน่อยหนึ่ง

เป็นอันว่า เบื้องต้นทีเดียว ทุกคนจะต้องมีจิตสำนึกและถือเป็น
หน้าที่ทางสังคมที่จะยกย่องเชิดชูคนดีหรือเชิดชูบุพการี แต่ไม่ใช่แค่นั้น
ถ้าจะให้ครบ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในฐานะที่เรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ จะต้องมี
จิตสำนึกและทำหน้าที่ต่อสังคม ๒ อย่าง คือ

๑. (มองที่ผู้อื่น) ยกย่องเชิดชูคนดี ตามหลักที่ว่า “บูชาคนควรบูชา”
เพื่อสื่อไปถึงการเชิดชูบุพการี

๒. (มองที่ตัวเอง) ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างแก่สังคม ตาม
หลักที่ว่า “มีน้ำใจหวังประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง ทำความดีงามถูกต้องไว้
ให้เขาทำตาม”

ถ้าได้สองข้อนี้ ก็ครบ สังคมก็จะดำเนินไปได้ด้วยดี โดยสืบทอด
ไปในความถูกต้องชอบธรรมและคุณธรรมความดี และธรรมก็จะดำรง
รักษาสังคมไว้ได้ ก็เป็นเรื่องของเรา ที่จะต้องมาสำรวจสังคมปัจจุบัน
ของตัวเองว่า สังคมของเรามีหลักสองด้านนี้ไหม

โดยเฉพาะข้อที่ ๑ ซึ่งเป็นจิตสำนึกพื้นฐาน จะต้องมีในทุกคน
จนกลายเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมนี้ ที่มีบรรยากาศแห่งการยกย่อง
เชิดชูคนดี

อะริยสัจธรรม ตอบไขข้อสงสัยในความดี

วันนี้ ได้ยกคุณธรรมสำคัญขึ้นมาเป็นตัวอย่างข้อหนึ่ง คือ “ความเข้มแข็ง” ซึ่งหมายถึงความเข้มแข็งในความดี หรือพูดให้เต็มว่า ความเข้มแข็งในการดำรงรักษาความดี หรือความเข้มแข็งในการรักษาธรรม

เมื่อดำรงรักษาธรรม ก็เข้ากับพุทธภาษิตบทหนึ่งคือ ธมโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี” ซึ่งแปลว่า “ธรรมนั้นแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

ปรากฏตามประวัติว่า ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ยึดถือพุทธภาษิตข้อนี้ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่าท่านผู้หญิงยกพุทธภาษิตข้อนี้ขึ้นมาอ้างบ่อย คือพุทธภาษิตที่ว่า ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ตามหลักนี้ บุคคลรักษาธรรมก่อน เมื่อคนรักษาธรรม ธรรมก็รักษาคน ที่ว่าธรรมรักษาผู้ประพฤติธรรม ก็คือธรรมรักษาคนที่รักษาธรรมนั่นเอง

ที่ว่าคนรักษาธรรม ก็รักษาด้วยการประพฤติธรรมนั่นเอง เมื่อเรารักษาธรรม ธรรมก็รักษาเรา

เหมือนกับว่า เมื่อทหารรักษาป้อมไว้ได้ ป้อมก็รักษาทหารไว้ด้วย หรือว่า เมื่อกองทัพรักษาลานที่มั่นไว้ได้ ลานที่มั่นก็รักษากองทัพไว้ด้วย ธรรมก็เช่นเดียวกัน และธรรมนั้นยิ่งใหญ่กว่าเรื่องกองทัพ ธรรมนั้นไม่ใช่แค่กองทัพ ไม่ใช่แค่กองทัพเท่านั้น แต่ธรรมเป็นของจริงในธรรมชาติ เป็นของแท้ที่ยั่งยืน เมื่อเรารักษาธรรม ธรรมก็รักษาเรา อันนี้

ฉะนั้น เราจึงมายึดเป็นหลักกันไว้ว่า จะต้องพากันรักษาศรัทธา
ถ้าบุคคลรักษาศรัทธา ศรัทธาก็รักษาบุคคลนั้น ถ้าสังคมรักษาศรัทธา ศรัทธา
ก็รักษาสังคมนั้นไว้

ความเข้มแข็งในการรักษาธรรมนี้ เป็นเรื่องใหญ่ยิ่ง ตามปกติ ความเข้มแข็งเป็นสิ่งที่เราต้องการ อย่างที่เวลานี้เราบอกว่าต้องการให้ สังคมเข้มแข็ง เราพูดกันนั้นกว่าจะให้ชุมชนเข้มแข็ง จะให้ครอบครัว เข้มแข็ง แล้วเราจะให้ครอบครัวเข้มแข็ง ให้ชุมชนเข้มแข็ง ให้สังคมเข้ม แข็งได้อย่างไร

หมายความว่า ต้องให้คนตั้งมั่นยืนหยัดอยู่ในธรรม ตั้งมั่นอยู่ในความดี ทำหน้าที่ของตนๆ ให้ถูกต้อง ตั้งแต่ขยันหมั่นเพียรในการเล่าเรียนศึกษา ประกอบอาชีพการงาน ทำการทั้งปวงโดยสุจริต ดูแลรับผิดชอบต่อกัน เกื้อกูลกัน ถ้าเราตั้งมั่นอยู่ในธรรมได้ นั่นก็คือเรารักษาศรัทธา ซึ่งเป็นเหตุให้ธรรมรักษาเรา และรักษาสังคมของเรา

ความเข้มแข็งนี้เป็นเรื่องที่จะต้องเหนื่อยให้มาก เพราะมองไปแล้ว
สังคมไทยเวลานี้ออกอาการว่าอ่อนแอมาก

อ่อนแออย่างไร? ก็อ่อนแอไหลเรื่อยไปตามกระแสต่างๆ มีกระแสอะไรมา ก็ไหลไปๆ ผู้คนหล่นกระแสนั้นไปง่ายๆ ไม่ว่าจะมีความกระแสมาก ก็ร่วงหล่นลงไป แล้วก็ถูกกระแสนั้นดูดลากกระชากไป พัดพาเลื่อนลอยแคว้งคว้างไป ไร้จุดหมาย ไม่มีทิศทางของตัวเอง

สังคมที่ไม่มีความเข้มแข็งอย่างนี้ แม้เพียงจะตั้งตัวอยู่ ก็ไม่ไหว การที่จะก้าวหน้าไปทำอะไรที่สร้างสรรค์ เป็นอันไม่ต้องพูดถึง เพราะฉะนั้นจึงต้องสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาให้ได้

เวลานี้ จะต้องมาพูดกันในเรื่องที่จะทำให้คนในสังคมของเรามีความเข้มแข็ง

เพื่อให้สังคมเข้มแข็ง ต้องเตือนกันว่า “ทุกคนต้องช่วยสังคมนี้” จะช่วยอย่างไร ทุกคนช่วยได้

เริ่มต้น อย่าคิดแต่จะได้จะเอา ต้องคิดให้บ้าง

เวลานี้คนมีความโน้มเอียงไปในทางที่คิดแต่จะได้จะเอา เวลาทำอะไรก็นึกถึงแต่ตัวเองก่อนว่าจะได้อะไร ถึงเวลาที่จะต้องเปลี่ยนทิศทางของความคิดบ้าง คือหันไปเน้นความคิดที่จะ “ให้”

การให้นั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องให้วัตถุ ถึงคนที่ไม่มีเงินไม่มีวัตถุจะให้ ก็ให้ได้ ให้อะไรก็ได้? ให้กำลังใจก็ได้ ให้ความมีส่วนร่วมก็ได้ ให้ส่วนร่วมในการทำความดี ให้กำลังร่วมในการสร้างสรรค์

ให้กำลังใจนี้แหละสำคัญนัก บางครั้งมันสำคัญยิ่งกว่าการให้เงินทองสิ่งของวัตถุด้วยซ้ำ และทุกคนก็สามารถให้กำลังใจนั้นได้ ให้กำลังใจ

คือให้ความเข้มแข็งของเรา

เพียงแต่เรามีความเข้มแข็ง ไม่ยอมแก่ความเกียจคร้าน ความเฉื่อยชา ความเพลิดเพลिनลุ่มหลงมัวเมา ความเอาแต่ใจตัว ไม่ยอมปล่อยตัวคล้อยไปตามแรงชักจูงในทางที่ผิด ไม่ยอมหลนไหลไปตามกระแสตาม ตาม เราก็ให้กำลังและให้ส่วนร่วมแก่สังคมนี้แล้ว เราก็ร่วมสร้างสรรค์สังคมนี้แล้ว

เพราะฉะนั้น “อย่ายอมแก่ความอ่อนแอ” อะไรก็ตามที่จะทำให้อ่อนแอ เราไม่ยอม ตั้งใจไว้อย่างนี้ ไม่ว่ากระแสอะไรมา เราไม่ยอมไปตามความตื่นเต้น แต่ต้องใช้ปัญญาตรวจสอบก่อน เราจะไม่ยอมเป็นเหยื่อให้ใครมาปั่นกระแสได้ นี่คือนั่งอยู่ในความไม่ประมาท

ที่ว่าไม่ประมาท ก็คือไม่ยอมปล่อยตัว ไม่ยอมแม้แต่จะเผลอไพลลัดหล่นลงไปในกระแส กระแสอะไร?

กระแสที่ ๑ **รวยลัด ลากลอย นอนคอยโชค** อันนี้เป็นกระแสใหญ่ไหลแรงที่ท่วมท้นขึ้นมาข้างในสังคมไทยปัจจุบัน ถ้ายอมปล่อยตัวให้ไหลไปในกระแสนี้แล้ว ก็น่าเป็นห่วงมาก เพราะนี่คือความอ่อนแออย่างยิ่ง

เนื้อแท้ของมันก็คือ ความหวังพึ่งพา ความอยากได้โดยไม่ต้องทำการไม่มีความเพียรพยายามที่จะทำอะไรให้สำเร็จด้วยตนเอง **ลัทธิรอผล ดลบันดาล** นี่น่ากลัวมาก มันกำลังครอบงำนำพาสังคมไทย

สังคมที่เข้มแข็ง ก็มาจากแต่ละคนที่เข้มแข็ง เมื่อแต่ละคนมี

ความเพียรพยายามที่จะทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรของตนเองก็
แน่นอนว่าความเข้มแข็งจะเกิดขึ้นมา เมื่อตัวเองเข้มแข็งแล้ว เมื่อแต่ละ
คนเข้มแข็งแล้ว สังคมก็เข้มแข็ง

กระแสที่ ๑ นี้ เราต้องรู้ทัน และต้องไม่ยอมมัน อะไรรักตามที่จะ
ทำให้เราอ่อนแอ เราไม่ยอม ต้องตั้งใจเด็ดเดี่ยวว่า “ฉันจะไม่ยอมแก่
ความอ่อนแอ”

แทรกนิดหนึ่ง ในกระแสที่ ๑ นั้น มีอีกกระแสหนึ่งซ่อนมาด้วย
มันมาด้วยกัน ควบกันมาเลย ก็คือกระแสตื่นตูม ลือกันไป โจษจันกัน
แซ่ เดียวเกจิชล่องคั่นั้น เดียวเกจิชล่องคั่นี่ เดียวเทพนั้น เดียวเทพนี้
แม้กระทั่งต้นไม้ประหลาด สัตว์อวัยวะวิปริตน่าโศก ขาวตุ่มตามขึ้นมาก็
ตื่นกันไป ล้วนแต่เรื่องของการหวังลาภลอยนอนคอยโชค เป็นกระแส
ความตื่นตูมที่พ่วงมากับกระแสลัทธิหรือผลดลบันดาล

การตื่นตูมไปตามกระแสต่างๆ อันนี้น่ากลัวมาก แสดงว่าเป็น
คนไม่หนักแน่น ไม่ใช่ปัญญา ไม่รู้จักพิจารณาเหตุผล

ต่อไป กระแสที่ ๒ คือ **บริโภคนิยม** หรือกระแส **ลัทธิเสพบริโภค**
ก็เป็นกระแสใหญ่ไหลแรงมากเช่นกัน แต่ไหลจากข้างนอกเข้ามาท่วม
สังคมไทย

กระแสนี้มีอาการแสดงออกคือ ความเห็นแก่การเสพบริโภค
เห็นแก่การบำรุงบำเรอปรนเปรอ ชอบโก้เก๋ฟุ้งเฟ้อ เอาแต่บันเทิง
สนุกสนานเพลิดเพลินจนลุ่มหลงมัวเมา

เนื้อแท้ของกระแสนี้ก็คือ ความเอาง่ายเข้าว่า หรือมั่งง่าย อยากจะได้ฝ่ายเดียว

ด้านหนึ่ง ก็เป็นที่มาของนิสัยเกียจคร้าน เอาแต่เสพ ไม่อยากทำ ไม่คิดจะสร้างสรรค์

อีกด้านหนึ่ง ก็เป็นที่มาของลัทธิเอาแต่ได้ เพราะเมื่อคนติดในบริโภคนิยม เอาแต่เสพบริโภค คอยหาทางบำรุงบำเรอตัวเอง เขาก็คิดเอาแต่ได้อย่างเดียว ไม่คิดจะให้ ถ้าแรงขึ้น ก็คิดแย่งชิงเบียดเบียน

ถ้าเราฝึกนิสัยที่คิดจะทำ และคิดจะให้ ก็จะมาช่วยแก้ไขไม่ให้ตกกระแสนี้ง่ายๆ และจะทำให้เป็นคนเข้มแข็งขึ้นมา

กระแส ๒ อย่างนี้เป็นปัญหาสำคัญมากสำหรับสังคมไทยในขณะนี้ เราจะต้องมาช่วยกันแก้ปัญหาเหล่านี้ ด้วยการสร้างความเข้มแข็งขึ้นมา การสร้างความเข้มแข็งขึ้นมานี้ ก็คือการที่จะตั้งมั่นยืนหยัดอยู่ได้ในธรรมนั่นเอง หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า คือความเข้มแข็งที่จะรักษาธรรมไว้

ถ้าเราไม่เข้มแข็งที่จะรักษาธรรมแล้ว เราจะให้ธรรมมารักษาเราได้อย่างไร เมื่อเรามีความเข้มแข็งที่จะรักษาธรรม ธรรมก็รักษาเราและรักษาสังคมของเรา สังคมก็จะเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคงต่อไป

วิธีฝึกความเข้มแข็งอย่างง่ายที่สุด ก็คือ ในเมื่อเราอยู่ในสังคมไทยที่เต็มไปด้วยกระแสจำพวกนี้ เราอยู่ท่ามกลางมัน เราก็เอากระแสเหล่านั้นแหละเป็น **แบบฝึกหัดในการสร้างความเข้มแข็ง** เสียเลย

พอกระแสพวกนี้ฮือมา เราก็ตั้งใจ และตั้งปัญญารับมือมันเลย

ด้านจิตใจ ก็ตั้งใจว่าเราจะไม่ยอมแก่ความอ่อนแอ เราจะไม่ยอมปล่อยตัวให้ถูกกระแสน้ำใดๆ พัดพาไหลไป

ส่วนด้านปัญญา ก็ศึกษามันเลย ทั้งหาความรู้เรื่องราวของมัน วิเคราะห์วิจัยให้รู้คุณโทษและทางแก้ไข เป็นต้น

ถ้าอย่างนี้ นอกจากมันจะทำอะไรเราไม่ได้ เราไม่ถูกมันกระทำ ไม่ตกเป็นเหยื่อแล้ว เราจะกลับเป็นผู้กระทำต่อมัน เราจะได้ประโยชน์จะพัฒนามากขึ้น ไม่เพียงเข้มแข็งขึ้นเท่านั้น แต่จะเจริญสติเจริญปัญญา เป็นต้น ขึ้นมาได้มากๆ ด้วย

จะรักษารธรรม ตอบให้สังคมเข้มแข็งด้วยสามัคคี

เมื่อแต่ละคนมีความเข้มแข็งแล้ว ก็จะเกิดเป็นความเข้มแข็งของส่วนรวม ซึ่งทำให้สังคมมีความเข้มแข็ง

อย่างไรก็ดี สังคมจะมีความเข้มแข็งแท้จริง จะต้องขึ้นต่อหลักการอีกอย่างหนึ่งด้วย นั่นคือความสามัคคี

ความสามัคคีเป็นอย่างไร? ดูน่ายๆ ความเข้มแข็งของแต่ละคนที่จะตั้งมั่นในธรรม ยืนหยัดในความดี ในการที่จะก้าวไปในความดี และในการที่จะสร้างสรรค์ต่างๆ นั้น ถ้ามีจุดหมายรวมหรือจุดหมายร่วมกันขึ้นมา ก็จะเกิดเป็นความสามัคคี

“สามัคคี” นั้นมีความหมายว่า มีจุดรวม มียอดร่วม หรือมียอด

เดียวกัน แยกศัพท์อย่างง่ายๆ ว่า สั แปลว่าร่วม **อคฺค** แปลว่ายอดแล้วก็
ไปทำตามวิธีไวยากรณ์จนเป็นคำนามว่าสามัคคี คือความที่คนมียอด
รวมหรือร่วมกัน ยอดก็คือจุดหมายนั่นเอง มียอดรวมก็จึงหมายถึงมี
จุดหมายร่วมกัน แต่ในที่นี้มุ่งเอาจุดหมายที่เป็นธรรม

ถ้าสังคมมีจุดหมายดีที่เป็นธรรมเป็นจุดรวมกันแล้ว เมื่อแต่ละ
คนที่มีความเข้มแข็งมารวมกันแล้ว เกิดความสามัคคี สังคมนั้นก็เจริญ
ก้าวหน้าได้แน่นอน

เวลานี้เราพูดกันนักถึงคำว่า “สมานฉันท์” (พจนานุกรมบอกว่า
อ่านได้สองอย่าง จะอ่านว่า สะ-มา-นะ-ฉันท์ หรือ สะ-หมาน-นะ-ฉันท์ ก็ได้)
แต่ความหมายของสมานฉันท์นั้น พูดได้ว่าเวลานี้เราใช้กันด้วยความ
เข้าใจที่คลุมเครือพราหมณ์มาก จนกลายเป็นว่าใช้กันไปอย่างนั้นๆ เอง
ไม่มีอะไรชัดเจนออกมา

“สมานฉันท์” มาจาก สมาน + ฉันท์

“ฉันท์” คือฉันทะ แปลว่าความพอใจที่จะทำ หรือความอยากจะทำ
ถ้าไม่มีอะไรจะทำ จะเรียกสมานฉันท์ไม่ได้

ส่วน “สมาน” แปลว่า ตรงกัน เสมอกัน เท่ากัน เมื่อความอยาก
จะทำ หรือความพอใจที่จะทำของหลายคนมาตรงกัน จึงเรียกว่า
สมานฉันท์ คือมีความพอใจที่จะทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งตรงกัน

สมานฉันท์ ใช้ได้ทั้งทางดีและทางร้าย ยกตัวอย่างว่า โจรมี
สมานฉันท์ในการปล้น ก็คือพอใจตรงกันหรือพร้อมใจกันในการปล้นนั้น

ก็มีทางปล้นได้ผลสำเร็จอย่างมาก แต่ถ้าใจไม่มีสมานฉันท์ในการปล้น ความพอใจอยากจะทำกรปล้นไม่ตรงกัน เช่น บางคนไม่อยากปล้นที่นั่น ก็ปล้นสำเร็จได้ยาก นี่ใช้ในทางร้าย

ส่วนที่ใช้ในทางดีก็ทำนองเดียวกัน เช่น พระโพธิสัตว์นำหมู่คนไปทำบุญโดยมีสมานฉันท์ หรือว่าคนเหล่านั้นมีสมานฉันท์กับพระโพธิสัตว์ในการทำบุญ ตั้งแต่สร้างถนน ขุดบ่อ สร้างสะพาน ช่วยจัดพาหนะให้คนไปโน่นไปนี้ได้สะดวก งานบุญเหล่านั้นก็สำเร็จผลด้วยดี และคนที่ร่วมกันทำก็มีความสุข

ขอแทรกข้อสังเกตว่า สังคมไทยโบราณเราทำบุญแบบที่ว่าในคัมภีร์อย่างนี้กันมาก แต่คนไทยปัจจุบันมักลืมไปเสีย

คนไทยสมัยก่อนทำบุญกันตั้งแต่ขั้นต้นนี้ เช่น มีน้ำใจสร้างถนน สร้างสะพาน ขุดบ่อน้ำ ปลูกสวน ปลูกป่า จัดสรรบริการและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ แล้วก็เชื่อมต่อขึ้นมาเป็น ทาน คีล ภาวนาว่าไปตามลำดับ

แต่เวลานี้คนไทยไม่ค่อยรู้จักแม้แต่คำว่าบุญ มักไปคิดถึงบุญชนิดเป็นนามธรรมที่ไม่ชัดเจน แม้แต่บุญในขั้นวัตถุกี่เชื่อมต่อกับความหมายไม่ชัด เช่น ให้ทานก็ไม่ชัดว่ามีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างไร อะไรๆ ก็พร่าๆ เพี้ยนๆ ไปหมด ฉะนั้น ในสังคมไทยนี้จึงมีเรื่องที่จะต้องมาชำระสะสางกันมาก ความหมายต่างๆ มันเพี้ยน

เวลานี้ เมื่อเอาคำว่า “สมานฉันท์” มาใช้ ก็ไม่ทำความเข้าใจใน

ความหมายกันให้ชัดเจน แล้วก็ใช้กันไปแบบพรวๆ มั่วๆ คลุมเครือ จึงน่าจะกลัวว่าเดี๋ยวก็จะเพี้ยนอีก

เหมือนกับคำศัพท์อะไรต่ออะไรอื่นๆ อีกมากมาย ที่ใช้กันไปใช้กันมาในภาษาไทย แล้วไม่มีการศึกษา ความหมายก็ค่อยๆ ปลายและแปลกไปจากเดิม ในที่สุดก็เลยเคลื่อนคลาดเพี้ยนไปหมด

ฉะนั้น สำหรับคำว่า “สมานฉันท์” นี้ คงจะต้องมาทำความเข้าใจกันให้ชัด อย่างน้อยให้รู้ว่า ต้องมีอะไรที่จะทำ แล้วมีความอยากที่จะทำอันนั้นตรงกัน แล้วก็เกิดเป็นสมานฉันท์ที่จะทำร่วมกัน ถ้าไม่มีอะไรจะทำอย่าเรียกว่า สมานฉันท์

เมื่อเทียบกันจะเห็นว่า สมานฉันท์แคบกว่าสามัคคี เพราะสมานฉันท์ต้องมีอะไรที่จะทำเป็นเรื่องราวๆ ไป คือมีสมานฉันท์ในเรื่องที่จะทำนั้นๆ เป็นกรณีๆ หรือเป็นอย่างๆ ไป

ส่วน สามัคคี นั้นไปรวมที่จุดหมายเลย คือมีจุดหมายร่วมกัน และในกรณีนี้เราต้องการให้เป็นจุดหมายที่เป็นธรรม ถ้าไม่มีจุดหมายที่เป็นธรรม คนก็สามัคคีในทางร้ายได้เหมือนกัน สามัคคีจึงมีทั้งทางร้ายและทางดี เพราะจุดหมายที่รวมคนเข้าด้วยกันเป็นจุดหมายร้ายก็มีเป็นอันว่า ในที่นี้ เรามุ่งเอาจุดหมายที่ดี

จุดหมายเป็นเครื่องรวมคนเข้าด้วยกัน เป็นเหมือนยอดที่เป็นจุดมุ่งให้ส่วนประกอบทั้งหลายไปรวม เราสร้างอะไรต่ออะไรก็เหมือนไปรวมกันที่ยอด ฉะนั้น สามัคคีจึงเป็นธรรมที่สำคัญมาก

สังคมไทยที่ผ่านมาแต่ก่อนนั้น เราเน้นคำว่าสามัคคีมากกว่า
สมานฉันท์ เพราะสมานฉันท์เป็นองค์ประกอบหรือเป็นเรื่องเฉพาะกิจ
ในแต่ละครั้งแต่ละคราว ซึ่งบางทีเมื่อรวมเข้าด้วยกันทั้งหมดจึงเป็น
ความสามัคคี

ฉะนั้น จึงน่าจะให้สติกันไว้บ้างว่าต้องระวัง บางทีเราก็จะเพลิน
เกินไป เรื่องนี้ก็อาจจะเป็นความตื่นอย่างหนึ่ง เป็นความตื่นไปตาม
นิยมของยุคสมัย

ความตื่นยุคสมัย มักจะมีปมแห่งความฉาบฉวยซ่อนมาด้วย
ล้าพังความตื่นยุคสมัยนั้น ในตัวมันเองก็มีใช้เสียหายมากนัก แต่
ปัญหาซึ่งซ่อนอยู่คือความผิวเผินฉาบฉวย ซึ่งเป็นความเสียหายที่อาจ
จะร้ายแรงได้ นั่นคือความคลุมเครือพรั่มว ความไม่ชัดเจน ที่เป็นทั้ง
ความบกพร่องหรือขาดแคลนทางปัญญา และเป็นตัวขัดขวางการ
พัฒนาปัญญา

เมื่อความรู้ความเข้าใจอะไรๆ ไม่ชัดเจน มีแต่ความคลุมเครือ
ตั้งแต่ถ้อยคำที่พูดจา ก็สื่อความหมายไม่ชัดเจน ก็ทำให้อะไรๆ พรั
คลุมเครือ มัวชว ไม่ชัดเจนไปหมด เช่น เมื่อเข้าใจความหมายไม่ชัด ก็
คิดไม่ชัด เมื่อคิดไม่ชัด ก็ปฏิบัติจัดการอะไรๆ ไม่ชัด นำไปสู่ความล้มเหลว
อย่างน้อยก็ไม่มั่นคง

เรื่องที่ว่าตรงนี้ ขอให้ตระหนักว่าสำคัญมาก อย่าได้ดูเบา อย่า
ได้มองข้ามความสำคัญไปเสีย เพราะถ้าความชัดเจนไม่มี ปัญญา

พัฒนาไม่ไป

แต่คนไทยเรา ทั้งที่รู้อยู่ชัดๆ ว่าตนเองพูดอะไรออกไปโดยมีความหมายไม่ชัด ก็ยังพูดออกมาอย่างหน้าขึ้นๆ ไม่สนใจคิดที่จะปรับปรุงแก้ไข ขอให้มาช่วยกัน อย่าเอาความตื่นยุคสมัย มาหลงมัวเป็นความตื่นตัวทางปัญญา

ถ้อยคำมากมายที่คนไทยพูดจากันเวลานี้ ใช้กันอย่างคลุมเครือ ไม่ชัดเจน หรือไม่ก็เพี้ยนไปไกล การใช้คำว่า “สมานฉันท์” เป็นเพียงปรากฏการณ์ตัวอย่างอันหนึ่ง ที่บ่งชี้หรือฟ้องถึงสภาพนี้

สภาพคลุมเครือ พร่ามัว ไม่ชัดเจนนี้ กำลังแผ่ไปครอบคลุมสังคมไทย ทำให้เกิดความอ่อนแอทางปัญญา เป็นภัยใหญ่ที่ไม่รู้ตัวควรตระหนักรู้ และเร่งแก้ไข หรือปรับตัวใหม่โดยเร็ว

เวลานี้อะไรๆ ก็จะมีสมานฉันท์ ทั้งๆ ที่ความหมายก็ไม่ชัดสักหน่อย ที่จริงนั้น จะต้องทั้งสมานฉันท์และทั้งสามัคคี คือสมานฉันท์ไม่พอ ต้องไปให้ถึงสามัคคี

การที่จะสามัคคี ก็ต้องมีธรรมหรือสิ่งดีงามเป็นจุดหมายที่รวมคนเข้าด้วยกัน แต่ขอให้ดูว่า ในสังคมนี้มีไหม จุดหมายดีงามที่จะรวมคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่จะพาคนทั้งหมดไปด้วยกัน เวลานี้ถ้าสำรวจดู อาจจะขาดก็ได้

สังคมนี้ เท่าที่มองดู ไม่ชัดว่าจะมีจุดหมายร่วมกัน ทิศทางที่จะไปร่วมกันก็ไม่เห็น จึงเป็นสังคมที่เคืองคว้างได้ง่าย เพราะฉะนั้นจะต้อง

มาประสานสังคมของเรากันให้จริงจัง เราจะต้องก้าวไปให้ดี

จะรักษาธรรมฆังคปได้ ต้องให้สัตตมเป็นธรรมาลัย

เป็นอันว่า เวลานี้ เรามาถึงจุดสำคัญที่จะต้องรักษาธรรมด้วยความเข้มแข็งในการตั้งมั่นยืนหยัดในการทำความดี และการทำความดีก็ให้ทำร่วมกันโดยมีสมานฉันท์ และมารวมกันเพื่อบูชาจุดหมายด้วยความสามัคคี ถ้าทำได้อย่างนี้ สังคมก็จะมีความเข้มแข็งที่แท้จริง และมีพลังก้าวหน้าต่อไปได้แน่นอน

เหมือนอย่างในวันนี้ ได้เกิดมีความสามัคคีขึ้น เพราะทุกท่านที่มาอยู่ในที่ประชุมนี้ มาโดยมีจุดหมายร่วมกัน คือระลึกถึงท่านผู้ล่วงลับ และคุณความดีของท่านผู้ล่วงลับนั้น ได้เป็นจุดรวมใจ พาให้ท่านทั้งหลายมาเกิดความสามัคคี

สามัคคีอย่างที่ ๑ คือ สามัคคีทางกาย หมายความว่า พาตัวมาร่วมประชุม ทางพระเรียกว่า “กายสามัคคี” เป็นความสามัคคีด้วยการที่เรามีร่างกายที่มาประชุมกันพร้อม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีกายสามัคคี แต่ถ้าใจไม่สามัคคี ก็แห้งแล้ง สักว่าประชุมพร้อมกัน และไม่สำเร็จผลจริง จึงต้องต่อด้วยด้านที่ ๒

สามัคคีอย่างที่ ๒ เรียกว่า “จิตตสามัคคี” คือ มีสามัคคีทางใจ หรือใจสามัคคี หมายความว่า มีใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือมีความ

รู้สึกนึกคิด มีศรัทธา มีความใฝ่ปรารถนารวมเป็นอันเดียวกัน อย่างนี้
จึงจะเกิดความสามัคคีที่แท้จริง ซึ่งทำให้มีความเข้มแข็งอย่างแน่นอน

เราต้องการให้สังคมเวลานี้มีความสามัคคีที่มาถึงจุดหมายนี้

ดังนั้น ถ้าเราระลึกถึงท่านผู้ล่วงลับแล้ว เกิดแรงเตือนใจที่โยง
ไปถึงประวัติชีวิตของท่าน และโยงไปถึงคติธรรมที่ท่านเอ๋ยอ้างอย่าง
ธมโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี แล้ว พุทธภาษิตบทนี้ก็จะโยงไปเองถึงหลัก
ธรรมทั้งหลาย ที่สังคมและชีวิตของเราแต่ละคนควรจะปฏิบัติ แล้วก็
พากันมีใจใฝ่ที่จะปฏิบัติอย่างนั้น

ถ้าทำได้แบบนี้ ก็จะเป็นที่น่าอนุโมทนา

แต่ ณ ที่นี้ อย่างน้อยก็ขออนุโมนาน้ำใจของทุกท่านที่ได้มา
ร่วมในที่ประชุมนี้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความมีจิตใจกุศลดีงาม เมื่อ
ระลึกถึงพระคุณความดีของท่านที่ตนเคารพนับถือแล้ว ก็ไม่นิ่งดูตาย
ยังได้มีฉันทะ คือมีน้ำใจ มาร่วมกันแสดงออกในโอกาสนี้

อย่างไรก็ดี ดังที่กล่าวแล้วว่า เราควรจะทำให้กิจกรรมที่เรียกว่า
พิธี “ไว้อาลัย” นั้นมีความหมายยิ่งขึ้น คือมิใช่ไว้อาลัยเพียงว่าแสดง
ความระลึกถึงด้วยความเสียดายท่านเท่านั้น ว่าท่านได้จากไปเสียแล้ว
เพราะถ้าทำได้แค่นี้ ก็ดังที่กล่าวเบื้องต้นว่าจะละลายหายไปในนิมิต

แต่เราควรจะไปสู่การไว้อาลัย อันจะทำให้หาลัยนั้นยังไว้อยู่
ด้วยการปฏิบัติขั้นที่ ๒ คือ ทำ หรือจัดทำให้มีแหล่งที่ค้าง ที่พัก ที่อยู่
แห่งประวัติชีวิต คุณธรรมความดีที่ท่านได้ทำไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์

แก่ชีวิตและสังคมกว้างขวางสืบต่อไป อันจะสมคุณค่าของการไว้อาลัย
ในความหมายที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ค้ำค่ออย่างแท้จริงในการ
ทำพิธี

กับทั้งเมื่อเราปฏิบัติดังที่กล่าวแล้ว ก็จะเป็นการเข้าถึงหลักการ
สำคัญอีกประการหนึ่งด้วย คือเป็นการที่เรารักษาดมฺม และธรรมะก็
จะรักษาเรา

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ถือหลัก
ธรรมแห่งพุทธภาษิตว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี เป็นคติประจำใจ
ของท่านว่า “ธรรมนั้นแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” และได้ปรากฏว่า
ธรรมได้รักษาตัวท่านไว้ ให้ท่านยังคงอยู่และปรากฏคุณความดีจนบัดนี้

อย่างไรก็ดี มิใช่เท่านั้น ในความหมายที่ลึกลงไปอีก ฟังทราบว่า
ธรรมนั้นเป็นของจริงของแท้ ดำรงอยู่ยั่งยืน เราพูดได้ว่าเป็นอมตะ ไม่
ว่าก็ร้อยก็พันปีในยุคไหนสมัยไหนเมื่อใด ธรรมก็อยู่อย่างนั้น

ด้วยเหตุนี้ บุคคลใดมาประพฤติธรรมรักษาดมฺม บุคคลนั้นก็
ชื่อว่าอยู่กับธรรมด้วย เมื่อไปอยู่กับธรรมแล้ว คำที่ว่า “ธรรมรักษาผู้
ประพฤติธรรม” ก็จึงมีความหมายลึกลงไปอีกว่า ธรรมที่เป็นอมตะ
พลอยทำให้บุคคลนั้นเหมือนเป็นอมตะไปด้วย

นี่คือความหมายที่สูงขึ้นไป หรือลึกลงไปอีก ซึ่งมีเฉพาะจะ
รักษาให้ท่านอยู่รอดและมั่นคงตลอดมาได้ จนผ่านบันปลายแห่งชีวิต
ถึงวาระสุดท้ายเท่านั้น แต่ยังรักษาท่านผู้มีความดีที่ทำไว้ ให้เหมือนเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกับธรรม เลยอยู่กับธรรม มีธรรมเป็นที่อยู่และเป็นที่อยู่ของธรรม และอันนี้แหละที่ว่าเป็น “ธรรมมาลย์”

ถึงตอนนี้ การไว้อาลัยก็มาบรรจบกับคติ ธมโม หเว รกขติ ธรรมจารี ในความหมายว่า อาลัยของเราได้มาถึงธรรม ที่ธรรมมารักษา ผู้ประพบัติธรรมไว้ให้เป็นอมตะยั่งยืนได้

กล่าวคือ ถ้าเราสามารถประพบัติปฏิบัติตามธรรมนั้นแล้ว เราก็คงอยู่ในธรรม โดยที่ธรรมนั้นเป็นที่อยู่เป็นที่พักพิงเป็นที่ติดค้างอยู่ของบุคคลนั้น นี่ถือเป็นธรรมมาลย์

เป็นอันว่า ถ้าเราปฏิบัติให้ถูกต้อง เราก็จะได้อะไรหลายอย่างจากพิธีไว้อาลัยนี้ มิใช่แค่ไว้อาลัยในการระลึกถึงท่านผู้ล่วงลับด้วยความเสียดาย แต่ได้อะไรมากมายดังที่เข้ามาแล้ว

ถ้ามองในแง่ประวัติ ก็มีเรื่องราวและประสบการณ์ชีวิตของท่าน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษา นี่ก็ได้ “วิทยาลัย” ที่แปลว่า แหล่งของความรู้ เช่นเรื่องของข้อมูลด้านประวัติ เป็นต้น

ถ้ามองในแง่ของคุณงามความดี ก็เรียกว่า “คุณาลัย” คือเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ที่พัก ที่ติดค้างอยู่ของคุณธรรมความดี

สุดท้าย ทั้งหมดนั้นก็มารวมกันที่ “ธรรมมาลย์” คือเป็นแหล่งที่อยู่ของธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ในที่สุดเราก็มารวมกันที่ “ธรรมมาลย์”

สังคมปัจจุบันนี้ จะต้องให้ชวนกันมาอยู่ที่ธรรมมาลย์ มิฉะนั้นจะ

พากันไหลไปร่วนวายอยู่กับธารล้นเสียหมด

“ธารล้น” คืออะไร ธารล้น ก็แปลว่า ที่อยู่ของเงิน ได้แก่ ธนาคาร เป็นต้น ถึงเวลานี้ เราควรเตือนกันว่า เราได้มุ่งไปหาธารล้นกันเกินไปแล้ว ขอให้ชวนกันมาอยู่ที่ธรรมาลัยให้มากสักหน่อย

แต่ถ้าจะให้สังคมนี้อยู่รอดปลอดภัยมีความมั่นคงจริงๆ แล้ว เราจะต้องมาช่วยกันสร้างธรรมาลัย ให้ถึงขั้นที่สังคมนั้นเป็นธรรมาลัย แล้วก็ชวนกันมาอยู่ในธรรมาลัยกันไป หากทำได้อย่างนี้ สังคมของเราจะเจริญงอกงาม มั่นคงสืบต่อไปอย่างแน่นอน

อาตมาภาพขออนุโมทนาอีกครั้งหนึ่ง ต่อทุกท่านที่มาร่วมประชุมในวันนี้ ในพิธีไว้อาลัย ซึ่งหวังว่าเราจะได้เดินก้าวหน้าไปสู่อาลัยในความหมายที่แท้จริง ซึ่งเป็นการที่เราจะช่วยให้อาลัยนั้นเป็นที่มีธรรม เป็นแหล่งที่มาคงค้างอยู่ของธรรม และธรรมก็จะได้ดำรงรักษาชีวิตของเราแต่ละคน และรักษาสังคมนี้ไว้ให้เจริญมั่นคงสืบต่อไป

อย่างน้อย การที่ทุกท่านได้มาร่วมประชุมในวันนี้ ก็เข้าหลักตามวัตถุประสงค์ในทางธรรมที่ว่า “บูชาคนที่ควรบูชา” ซึ่งเป็นอุดมมงคล หรือเป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง ที่จะนำเรา นำชีวิตของแต่ละคน และนำสังคมไปสู่ความสุขความเจริญยิ่งขึ้นไป

ถือว่าทุกท่านได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติรักษาธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว จึงขออนุโมทนาและขอให้การกระทำของท่านอันเป็นกุศลนี้ซึ่งเป็นมงคลดังที่กล่าวมา จงเป็นเครื่องอำนวยพรให้ท่านทั้งหลายมีความสุข

ความเจริญยิ่งขึ้นสืบไป

ขอให้ทุกท่านน้อมใจสงบ รำลึกถึงท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
ผู้ล่วงลับไปแล้ว รำลึกถึงคุณความดีของท่าน และตั้งใจรำลึกน้อมอุทิศ
กุศลแก่ท่าน พร้อมทั้งน้อมใจที่จะนำเอาคุณความดีของท่านออกมาเชิดชู
จะโดยนำไปปฏิบัติด้วยตนเองก็ตาม นำไปเผยแพร่ก็ตาม และช่วยกัน
ที่จะทำให้เกิดเป็น “ธรรมมาลย์” เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชนรุ่นหลัง
เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมนี้สืบต่อไป

ขอให้ทุกท่านมีความสุขความเจริญงอกงามในธรรมทั่วกันทุกเมื่อ
เทอญ

ហត្ថាការីជីវិត

ហត្ថាការបរិបាក

ហ៊ុនសែន ហ៊ុនសែន ហ៊ុនសែន

รมมภวณิหาร

ก่อก่อ น.ส.พ. เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๕๕ พระที่นั่งอนันตสมาคม
อาญาเพื่อขออำนาจจาก
ราชบัณฑิตยสถาน
ราชบัณฑิตยสถาน
ราชบัณฑิตยสถาน

ลายมือท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ที่เขียนบรรยายไว้หลังภาพ

กำเนิด

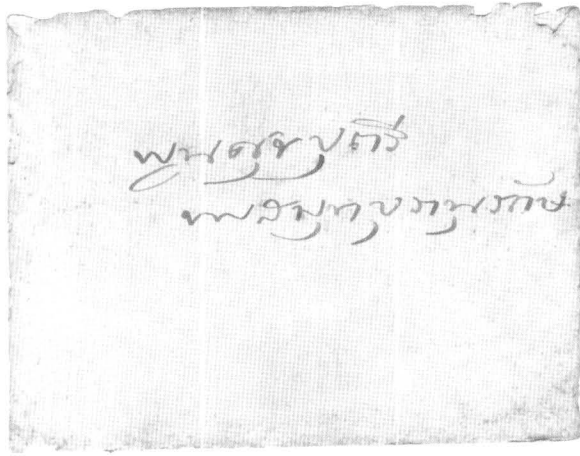
เด็กหญิงบุตรคนที่ ๕ ของ พระสมุหบุรุษรักษ์ (ข้า) กับ คุณหญิงเพ็ง* ถือกำเนิดเมื่อวันอังคารขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีกุน ร.ศ. ๑๓๐ เวลา ๗ นาฬิกา ๒๐ นาที ตรงกับวันที่ ๒ มกราคม ปฏิทินขณะนั้นเป็น พ.ศ. ๒๔๕๔ (ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๓ รัฐบาลขณะนั้นได้ประกาศพระบรมราชโองการใช้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่แทนวันที่ ๑ เมษายนที่เคยใช้มาแต่เดิม จึงทำให้วันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐ เปลี่ยนให้เป็น พ.ศ. ๒๔๕๕) ณ จวนผู้ว่าราชการเมือง (จังหวัด) สมุทรปราการ**

ในปลายเดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ในรัชกาลที่ ๖ ได้พระราชทานนามว่า “พูนศุข”

บิดาของเด็กหญิงพูนศุข ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา และได้รับพระราชทานนามสกุลจาก

* สกุลเดิม “สุวรรณศรี”

** ปรีดี พนมยงค์ : กำเนิดและการตั้งชื่อพูนศุขและปรีดี

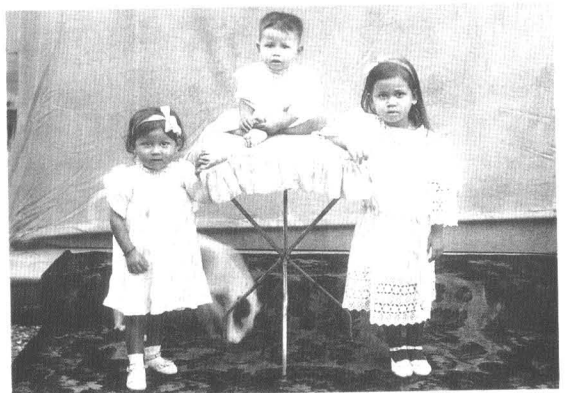
พจนดุษฎี
พระมกุฏราชกุมาร

เจ้ากรมพลเอก
พระบรมราชโอรส
พระเชษฐา
ขอเชิญพจนดุษฎี
พระมกุฏราชกุมาร
โปรดเกล้าฯ
โปรดเกล้าฯ
โปรดเกล้าฯ

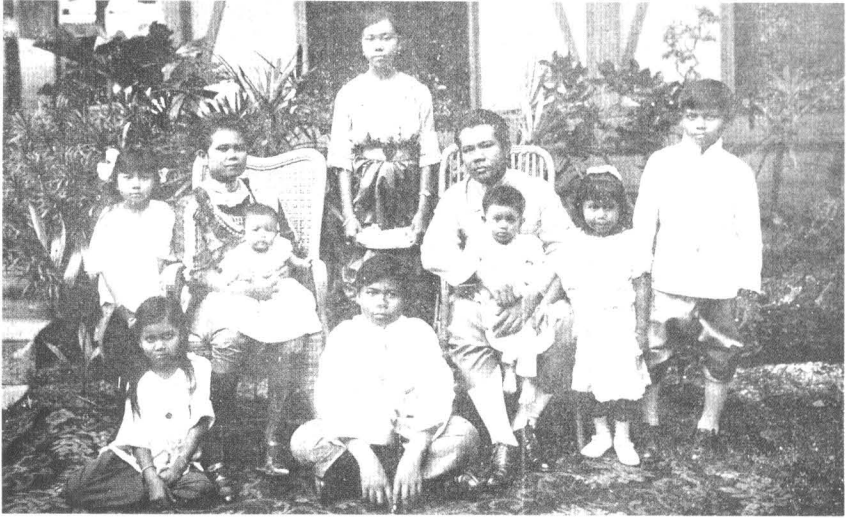
ศิริสวัสดิพิพัฒน์
พระบรมราชโอรส
ขอเชิญพจนดุษฎี
พระมกุฏราชกุมาร
โปรดเกล้าฯ
โปรดเกล้าฯ
โปรดเกล้าฯ

พระราชหัตถเลขาในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ

รัชกาลที่ ๖ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๖ เป็นอันดับที่ ๑๕๐ ว่า “ณ ป้อม
เพชร” (Na Pombejara)

ท่านผู้หญิงพูนศุข (ซ้ายสุด)
เมื่ออายุ ๓ ขวบ กับน้องสาว (อัมพา)
และพี่สาว (สารี)

តាងផ្ទះអ្នកបង្កើត មាន ១២ អ្នក

នាងពិត អ៊ុយក្រីស្ទីន (ពិត ប្អូនណា)

អ្នកបង្កើត (បង ឈ ប៊ុនពេញ)

នាយក ឈ ប៊ុនពេញ

នាងសារី គីរីរាជបុត្រ (សារី ប្អូនគីរី)

តាងផ្ទះអ្នកបង្កើត ប្អូនយ៉ាង (ក្នុងរូបភាពក្នុងរូបភាព ឈ ៦ ឆ្នាំ)

នាងឈ ឈ ឈ

នាងប្អូន ឈ ឈ

នាងស្រី ឈ ឈ

នាងឈ ឈ ឈ

ឈ ឈ ឈ ឈ

នាយក ឈ ឈ

នាយក ឈ ឈ

การศึกษาปฐมวัย

พ.ศ. ๒๔๖๑ เมื่อมีอายุ ๖ ขวบ เข้าเรียนชั้น Pre-paratory หรือ ชั้นเตรียมประถมที่โรงเรียน เซนต์โยเซฟคอนเวนต์

เรียนแผนกภาษาอังกฤษ แต่ก็ได้เรียนวิชา ภาษาฝรั่งเศส วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษา

ไทย วิชาการฝีมือ วิชาการตัด
ลายมือ วิชาดนตรี (เปียโน) ฯลฯ
เมื่อเรียนถึงชั้น Standard
7 ขณะอายุ ๑๗ ปี ได้ลาออกจาก
โรงเรียนมาแต่งงานกับนายปรีดี
พนมยงค์

ในวัยเยาว์ ได้มีโอกาส
เข้าเฝ้าพระบรมวงศานุวงศ์ และ
ได้พบขุนนางผู้ใหญ่ โดยการ
ติดตามรับใช้บิดามารดาใกล้ชิด

จึงได้รับรู้เรื่องที่เป็นเกร็ดประวัติศาสตร์หลายแผ่นดิน และด้วยความ
จำเป็นเลิศ สามารถจาะในความเป็นมาของสกุลใหญ่ๆ ในอดีตได้

วิชาประจำวัน ชั้น standard VII

CHIEF Similarly CHIEF

French.

Dutée

Il a perdu tout espoir. Je n'ai
nul regret. Je ne m'attendais
pas à une telle réponse. Elles
sont les nouvelles qu'on me
rapportées. Y a-t-il quelqu'un
chez vous ? Personne. Je n'ai ren-
contré personne. Plusieurs d'entre
ont quitté la classe. Nous n'avons
rien perdu. J'aime ces notes ;
donnez-m'en quelques-unes.

Translation

French to English

Il a perdu tout espoir. He has lost all
hope.
Je n'ai nul regret. I have no regret.

Je ne m'attendais pas à une telle réponse. Such an answer.
Elles sont les nouvelles qu'on me rapportées. Such are the news that had been report to me.
Y a-t-il quelqu'un chez vous ? Is there any one at your house ?
Personne. Nobody.
Je n'ai rencontré personne. I have met nobody.
Plusieurs d'entre ont quitté la classe. Several pupils have leave the class.
Nous n'avons rien perdu. We have lost nothing.
J'aime ces notes ; I like these notes ;
donnez-m'en quelques-unes. give me some.

วิชาภาษาอังกฤษ

Phrase

He was not often behind time.
Behind time. Apologies. Phrase.

English.

Physical Exercise.

By physical exercise we mean the employment of muscles of the body with a view to promote health & vigor. The utility of physical exercise is admitted on all hands and cannot be too forcibly urged. It is an incontrovertible fact that, destined as man is for a life of thought and action, both marking him from the rest of the creation, a sound health is what is to be first aimed at. Besides so intimate is

the relationship between the mind and the body that a solid adherence to a fixed principle at all costs and under all circumstances demands a strong and healthy constitution. A healthy physique is as indispensable to success in life as a well cultured intellect and regular and moderate exercise is as much as is one of the surest means of preserving health, deserves our best attention to maintain the full vital powers on which the vigorous working of the brain in so large a measure depends. A thorough ventilation of the blood by free exposure to a large healthy surface in the lungs is an essential and physical exercise in all its form more or less contribute to do the same.

วิชาภาษาอังกฤษ

อย่างแม่นยำ จนนายปรีดี พนมยงค์ยกให้เป็น Encyclopaedia
ประวัติบุคคลประจำครอบครัว

บิดามารดาสอนให้บุตรธิดารู้หน้าที่ ทำงานบ้านเป็น และห่างไกล
อบายมุข โดยห้ามการพนันทุกชนิดเข้าบ้าน ท่านสอนบุตรธิดาให้รู้จัก
มัธยัสถ์ ไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย โดยถือคติว่า “อยู่อย่างจน จะไม่จน
อยู่อย่างรวย จะไม่รวย” แม้จะโดยสารรถไฟก็ให้นั่งชั้น ๓ โดยอธิบาย
ว่า นั่งชั้น ๓ จะสามารถนั่งได้ไม่ว่าฐานะจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ผู้เป็นบิดามี
ความคิดที่เป็นหลัก
วิทยาศาสตร์และทันสมัย
เช่นได้ฝึกบุตร
ธิดาให้มีความกล้าหาญ
ไม่กลัวสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้
เช่น “ผี” ในคำเตือนยาม
มีดสนิท ท่านพาลูกๆ
เดินจากถนนสีลมผ่าน
ตรอกป่าช้า (ซอยสุสาน
ในปัจจุบัน) ไปถนน
สาทรเหนือ โดยมีท่าน
ผู้หญิงพูนศุขซึ่งในขณะ

ภาพฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖ ในงานฤดูหนาวพระราชวังสราญรมย์

พ.ศ. ๒๔๖๖

ท่านผู้หญิงพูนศุข อายุ ๑๑ ปี (แถวหลังซ้ายสุด)

นั้นยังเป็นเด็ก เดินรั้งอยู่ท้ายแถว

นอกจากนี้ บิดาท่านผู้หญิงพูนศุขยังเล็งเห็นถึงความเจริญทาง
วัตถุของบ้านเมืองในอนาคต ไม่แนะนำให้ลูกหลานเก็บอัฐิบรรพบุรุษไว้
ตามกำแพงวัดหรือสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิในวัด เพราะคาดว่าเมื่อบ้านเมือง
เจริญขึ้น อาณาบริเวณของวัดอาจกลายเป็นถนนหนทาง หรือชุมชนใหม่
เห็นควรนำอัฐิไปลอยในแม่น้ำลำคลอง หรือทะเล สมกับที่มนุษย์เกิด
มาจากธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจากไปสู่ธรรมชาติ

ชะตากรรมร่วมปรีดี - พูนศุข

นางสาวพูนศุข ณ ป้อมเพชร์ ได้เข้าสู่พิธีมงคลสมรส
กับนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน
พุทธศักราช ๒๔๗๑

นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่อง “ชีวิต
และการทำงานปรีดี - พูนศุข” ว่า

“ชะตากรรม (destiny) ของพูนศุขภายหลังสมรสแล้วนั้น จึง
พลอยเป็นไปตามชะตากรรมของปรีดี ส่วนชะตากรรมของปรีดีนั้นก็
ขึ้นอยู่กับผลกระทบแห่งการทำงานทาง ‘อภิวัดณ์’ ที่รับใช้ประเทศชาติและ
ราษฎรไทย เพื่อที่จะก้าวหน้าไปตามทางแห่งการกู้อิสรภาพของ
มนุษย์ให้พ้นจากการถูกเบียดเบียน และเพื่อให้ชาติไทยมีเอกราชและ
ประชาธิปไตยสมบูรณ์”

ท่านผู้หญิงพูนศุข ภูมิใจที่สุดที่นายปรีดีได้ยกย่องตัวท่าน
ว่า “น้องมิเพียงแต่เป็นภรรยาที่ดีเท่านั้น แต่เป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของพี่”*

ท่านผู้หญิงพูนศุข ให้สัมภาษณ์ว่า “ตลอดเวลากว่า ๕๔ ปี ที่
ฉันได้ร่วมชีวิตกับนายปรีดีนั้น เราได้อยู่กันด้วยความเข้าใจ เห็นใจ

* ปรีดี พนมยงค์ : จดหมายจากกวางโจว ฉบับวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒

วันเริ่มต้นชีวิตคู่

ปรีดี - พูนสุข

๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑

และให้เกียรติซึ่งกันและกัน แม้ว่าเหตุการณ์บ้านเมืองทำให้เราต้อง
แยกกันอยู่บางขณะ แต่ในที่สุดเราก็ได้มาอยู่ร่วมกันในบ้านปลายของ
ชีวิต จนได้จากกันไปตามกฎของธรรมชาติ แม้ยามมีเคราะห์กรรมก็
ไม่หวั่นไหว เพราะเราทั้งสองได้อาศัยหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง โดยยึดพุทธภาษิต “ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี”
คือ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ในการดำเนินชีวิตเสมอมา”

มหาวิทยาลัยชีวิต

หลังแต่งงาน ท่านผู้หญิงพูนศุข มีหน้าที่เสมือน เลขานุการของนายปรีดี ขณะนั้นนายปรีดีเป็น อาจารย์สอนวิชากฎหมาย มีการเตรียมการสอน เป็นอย่างดีทุกครั้ง เวลาเรียบเรียงคำบรรยายก็ จะให้ท่านผู้หญิงรับหน้าที่เขียนตามคำบอก

นอกจากนี้ นายปรีดี ได้ตั้งโรงพิมพ์ “นิติสาส์น” พิมพ์ตำรา กฎหมาย ก่อนจะพิมพ์เป็นรูปเล่ม ท่านผู้หญิงพูนศุขทำหน้าที่เป็น “พนักงานตรวจรูป”

นายปรีดี พยายามถ่ายทอดวิชาความรู้ต่างๆ ให้ท่านผู้หญิงพูนศุข แบบค่อยๆ ซึมซับทีละเล็กละน้อย

ความรู้ต่างๆ เพิ่มพูนมากขึ้นตามลำดับจากการเรียนรู้ทั้งใน ตำราและนอกตำรา

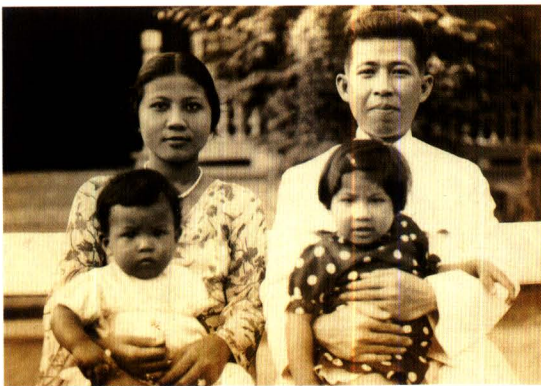
นายปรีดี เป็นผู้นำคนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

แต่เดิมนั้น ท่านผู้หญิงพูนศุข มิได้มีความเข้าใจเหตุการณ์ครั้ง สำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เมื่อต้องเข้ามาพักในวังปารุสกวัน

ในช่วงแรกๆ ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านได้เห็นนายปรีดี
ศรีนาคิต ชิดเขียน ร่วมประชุมกับผู้นำคนอื่น ๆ อดตาหลับขับตานอน
จึงเพิ่งจะเริ่มเข้าใจทีละเล็กละน้อย

และในเวลาต่อมา นายปรีดีถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์
และถูกเนรเทศไปยังประเทศฝรั่งเศส อันเนื่องมาจากการเสนอ
เค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่ต้องการพัฒนาศยามประเทศให้ทัดเทียม
นานาชาติ และปฏิบัติตามปณิธานบำรุงความสุขสมบูรณ์ของ
ราษฎรอันเป็นหนึ่งในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร

ปรีดี - พูนศุขกับลลิตา ปาล

บนเรือเดินสมุทร HAKUSAN MARU
มุ่งหน้าไปฝรั่งเศส

ในวัย ๒๑ ปี ท่านผู้หญิงพูนศุข เผชิญความทุกข์ครั้งแรกอัน
เนื่องจากรัฐธรรมนูญเมือง ซึ่งต้องทิ้งลูกน้อยสองคนไว้ที่เมืองไทย เพื่อ
ติดตามนายปรีดี ไปพำนักที่ฝรั่งเศส

ในช่วงที่ถูกเนรเทศ ท่านผู้หญิงมิได้ปล่อยเวลาให้เปล่าประโยชน์ ได้เรียนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติม จากที่เคยเรียนมาทั้งที่โรงเรียน เซนต์โยเซฟคอนเวนต์และสมาคมฝรั่งเศส พระนคร ซึ่งในครั้งนั้น มี จำกัต์ พลังกูร กนต์ธีร์ ศุภมงคล และ ป่วย อิงภากรณ์ ฯลฯ เป็น เพื่อนร่วมชั้นเรียน

การแสวงหาความรู้นั้น มิได้ทุกโอกาส ทุกสถานการณ์ และทุก เวลา ท่านผู้หญิงพูนศุข แม้จะเล่าเรียนตามระบบการศึกษาในโรงเรียน มาไม่มากนัก แต่ความรู้จากนอกระบบการศึกษานั้นเหลือคณานับ

จากแม่บ้านสู่กริยาชกการเมือง

ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พุทธศักราช ๒๔๗๕ ท่านผู้หญิง
พูนศุข มีบุตรธิดา ๒ คน ใน
แต่ละวันท่านทุ่มเทให้กับการดูแล
ครอบครัว

จดหมายฉบับวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ของนาย
ปรีดี จุดประกายความคิดของท่านผู้หญิงพูนศุข **“ขอให้คิดถึงชาติและ
ราษฎรให้มากๆ”**

วันเวลาผ่านไป จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๔ ท่านผู้หญิง มีบุตร
ธิดารวม ๖ คน ลลิตา ปาล สุดา ศุขปรีดา ดุษฎี วาณี

ส่วนนายปรีดี ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหลายตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง
ประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง นายกรัฐมนตรี ฯลฯ

ท่านผู้หญิงพูนศุข ไม่เคยก้าวล่วงในหน้าที่การงานและงานการ
เมืองของสามี แต่จะเป็นกำลังใจและเกื้อหนุนนายปรีดี ในการทำสิ่งดีๆ
เพื่อสังคมและส่วนรวมเสมอมา ท่านบอกว่า **“นายปรีดี เป็นปुरुชนคน
ธรรมดา มีความรักชาติและราษฎรไทย เป็นคนดีที่ไม่เคยทำความชั่ว**

ਅਨੰਤ ਨਾਰਾ

५४१

เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์และขยันขันแข็ง ที่อาจมีข้อบกพร่องและผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดา”*

ท่านผู้หญิงพูนศุขกล่าวว่า “เมื่อข้าพเจ้ารำลึกถึงความหลังคราใด ก็รู้สึกซาบซึ้งที่นายปรีดีได้เสียสละและไม่เห็นแก่ตัว ให้ความไว้วางใจข้าพเจ้าอย่างเต็มที่ และอดภูมิใจไม่ได้ว่าเป็นภริยานักการเมืองที่มุ่งบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรโดยมิเคยฉ้อราษฎ์บังหลวงหรือกอบโกยประโยชน์เพื่อตัวเองหรือครอบครัวเลย”**

เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ แก่ “นางประดิษฐมนูธรรม (พูนศุข พนมยงค์)*** มีศักดิ์เป็น “ท่านผู้หญิง” ขณะมีอายุ ๒๘ ปี หนึ่ง ก่อนหน้านั้นท่านได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๑ ในรัชกาลที่ ๘

* ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กับคำบอกเล่าถึงอดีตในวันนี้ (จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, ฉบับที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๐ - พฤษภาคม ๒๕๕๑)

** ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ : รำลึกถึงความหลัง, ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

*** ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๖ หน้า ๑๔๐๓ - ๑๔๐๔ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๒

เทียบเท่าเทียบไฮสโตร์ใช้ชาติ

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ ทหารญี่ปุ่นได้บุกกรุงเมืองไทย ชาวไทยได้รับทราบข่าวรัฐบาลยอมจำนนญี่ปุ่น

ด้วยความตกตะลึง และพากันยืนงงงันในถนนด้วยน้ำตานองหน้า

นายปรีดี พนมยงค์กับมิตรสหายที่รักชาติทั้งในและต่างประเทศ ร่วมกันก่อตั้ง “ขบวนการเสรีไทย” มีจุดประสงค์กอบกู้เอกราชอธิปไตย ของชาติ ดำเนินการต่อต้านผู้ รุกรานในทุกรูปแบบ เพื่อให้ฝ่าย สัมพันธมิตรยอมรับสถานะเดิม ของประเทศไทยก่อนสงครามจะ เกิดขึ้น

นายปรีดีเป็นหัวหน้า ขบวนการเสรีไทย และมีชื่อรหัสว่า “รูธ” (Ruth) ขณะเดียวกัน ยัง ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระ

ถ่ายกับ Lord Mountbatten
ผู้บัญชาการสูงสุดของสัมพันธมิตร
ในภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก (พ.ศ. ๒๕๑๓)

ธรรมาลัย ท้าวผไทประเสริฐกุล พณมยมิตร

งานฉลอง ๖๐ ปี วันสันติภาพไทย
๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙

การติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรต้องอาศัยบุคคลใกล้ชิดที่เชื่อใจได้ ท่านผู้หญิงพูนศุขได้ทำหน้าที่เขียนรหัสวิทยุด้วยลายมือบรรจง ติดตาม ฟังข่าววิทยุฝ่ายสัมพันธมิตร รายงานหัวหน้าขบวนการเสรีไทย เพื่อ “รู้” จะได้วิเคราะห์และประเมินสถานการณ์สู้รบในสมรภูมิต่างๆ ทั่วโลก นำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดยุทธศาสตร์ยุทธวิธีของพลพรรคเสรีไทย ในการต่อต้านผู้รุกราน

ท่านผู้หญิงพูนศุขได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างรับผิดชอบ และถือการรักษาความลับเป็นวินัยสูงสุดมิได้แพร่พรายสู่ญาติมิตร ดูจากภายนอก

๖๑ ปีวันสันติภาพไทย อดีตเสรีไทยและทนาย
ณ สวนเสรีไทย บึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร
๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๙

ท่านผู้หญิงดุษฎีแลครอบครัว ทำหน้าที่ภริยาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ฯ
ไปในงานพิธีต่างๆ โดยไม่มีผู้ใดสงสัย

จนถึงบั้นปลายชีวิต ท่านผู้หญิงพูนศุข ยังคงภาคภูมิใจว่าครั้ง
หนึ่งในชีวิตที่มีโอกาสรับใช้ชาติ มิได้ถือตนว่าเป็นผู้กู้ชาติ ท่านมักจะ
กล่าวถึงวันที่ ๑๖ สิงหาคม **วันสันติภาพ** เป็นวันที่ประเทศไทยได้เอกราช
อธิปไตยกลับคืนมา เป็นวันที่คนรุ่นใหม่จะได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่
บรรพบุรุษได้อุทิศทั้งกายใจและสติปัญญารับใช้ชาติ ควรที่อนุชนรุ่น
หลังหวงแหนและพิทักษ์ปกป้องเอกราชอธิปไตยของชาติไทยให้คงอยู่
ตลอดไป

ร่วมทุกข์ร่วมสุข

๕๔ ปี ๕ เดือน ของชีวิตคู่ปรีดี - พูนศุข นับตั้งแต่วันแต่งงาน (๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๑) ถึงวันที่นายปรีดี ละสังขาร (๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖) ไม่ว่า จะอยู่ในสถานการณ์เช่นใด ในยามรุ่งเรืองหรือ ยามทุกข์ยาก ในเมืองไทยหรือในต่างแดน ความรัก ความซื่อสัตย์ ความห่วงใย มิได้จางหายไปพร้อมกับกาล เวลาและระยะทาง ตรงข้าม ความผูกพันเป็นหนึ่งในเดียวของท่านทั้งสอง กลับเพิ่มเป็นทวีคูณ

นายปรีดี พนมยงค์ ถูกกล่าวหาว่าพัวพันในคดีสวรรคต รัชกาลที่ ๘ ยังความเสียใจแก่ท่านผู้หญิงพูนศุข อันเนื่องมาจากการกล่าวหาที่ปราศจากมูลความจริง คณะทหารก่อการรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ หมายจะจับเป็นหรือจับตายนายปรีดี ผู้หญิงตัวเล็กๆ อย่างท่านผู้หญิงพูนศุข กล้าเผชิญกับเสียงปิ่นกลจากรถถังที่ยิงสู่ทำเนียบทำช้าง ท่านตะโกนสวนเสียงปืนกลว่า

“ที่นี่มีแต่ผู้หญิงกับเด็ก!”

เมื่อคณะนายทหารรัฐประหารแจ้งว่าพวกเขามาเพื่อเปลี่ยนรัฐบาล ท่านผู้หญิงพูนศุขท้วงทันทืว่า

“ทำไมมาเปลี่ยนที่นี่ ทำไมไม่ไปเปลี่ยนที่สภาเล่า?”*

นายปรีดี ต้องลี้ภัยไปต่างแดน ๒ ปี แล้วย้อนกลับมาดำเนินการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย “ขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๒” (หรือที่เรียกกันว่า “กบฏวังหลวง”) เมื่อขบวนการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยล้มเหลว นายปรีดีกับลูกศิษย์และมิตรสหายต้องหลบหนี เพราะมีประกาศนำจับติดไว้ทั่วบ้านทั่วเมือง ท่านผู้หญิงพูนศุขเป็นผู้พานายปรีดีไปหลบซ่อน ณ บ้านฉางเกลือ ฝั่งธนบุรี เป็นเวลาร่วม ๖ เดือน

คืนหนึ่งใกล้ฟ้าสาง หลังจากท่านผู้หญิงพูนศุข ไปพบนายปรีดีที่บ้านสวนฉางเกลือ ท่านเลี้ยมกัยเดินจากท่าเรือสาทร ผ่านป่าช้าถนนสีลม มาลำพังเพียงคนเดียว เพื่อกลับมาบ้านป้อมเพชร ถนนสีลม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้พบคนรู้จักหรือจำได้ และเลี่ยงจากการติดตามของสายลับตำรวจ

ในช่วงนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจับและสังหารผู้ร่วมงานและมิตรสหายของนายปรีดี เป็นจำนวนมาก นายปรีดี เสียใจและท้อแท้จนไม่ยอมมีชีวิตอยู่ ท่านผู้หญิงพูนศุข ให้กำลังใจนายปรีดี มีให้ท้อแท้คิดจะทำลายชีวิตตนเอง ซึ่งเท่ากับยอมแพ้

กำลังใจจากท่านผู้หญิง เตือนสติให้นายปรีดี มีชีวิตต่อสู้ต่อไป

เพื่อความปลอดภัยในชีวิตของนายปรีดี ท่านผู้หญิงพูนศุขวางแผนการหลบหนีทางเรือประมงลำเล็กไปสู่น่านน้ำสากล ซึ่งนาย

* ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ : รัฐประหาร ๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐

ปรีดีพจนเหตุการณ์ที่ระทึกขวัญหลายครั้ง จนกระทั่งในที่สุดได้ลี้ภัย
ทางการเมือง ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน

สงครามเย็นอันเกิดจากความขัดแย้งของอภิมหาประเทศ ส่ง
ผลกระทบให้ซีกตะวันออกของโลกประทุเป็นสงครามเกาหลี ใน
ประเทศไทยการเคลื่อนไหวคัดค้านสงครามซึ่งถูกเรียกว่า “กบฏสันติภาพ”
นั้น ได้มีการจับกุมคุมขังนักคิดนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา
ชาวไร่ชาวนาที่เรียกร้องสันติภาพ

๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ด้วยวัยเพียง ๒๐ ปี ปาล บุตร
ชายคนโตของนายปรีดี และท่านผู้หญิงพจนศุขถูกจับกุมคุมขัง

ท่านผู้หญิงพจนศุขเสียใจว่าในฐานะที่ตนเป็นแม่ ไม่สามารถ
ปกป้องลูกชายให้พ้นภัยได้

ต่อมาวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ท่านผู้หญิงพจนศุขก็ถูกจับในข้อหา
“กบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร”

การจับกุมท่านผู้หญิงพจนศุข กลับกลายเป็นการชักถามครั้งแล้ว
ครั้งเล่าว่า “นายปรีดีอยู่ที่ไหน” ทำให้มีการเกี่ยวพันกับ “กบฏสันติภาพ”
ไม่

๘๔ วันในห้องคุมขังกองสันติบาล กรมตำรวจ ปทุมวัน แม้
ร่างกายจะสูญเสียสุขภาพ ถูกกระทำดูหมิ่นเหยียดหยาม แต่ท่านไม่
เคยหลั่งน้ำตาแสดงความอ่อนแอให้ผู้ที่มีมารยาได้เห็น ท่านผู้หญิงเป็น
สตรีแกร่งที่เชื่อมั่นในพุทธทระณะ “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”

ธรรมาลัย ท่านผู้เจริญด้วยสุข ผนวชบวช

ท่านได้รักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง ของสามี และของครอบครัว

เมื่อมีคนถามว่า ในขณะนั้นท่านกลัวไหม

ท่านผู้หญิงพูนศุขตอบอย่างหนักแน่นว่า **“ความกลัวมีน้อยกว่า
ความกล้า”** เชื่อมั่นว่าตนเองไม่ผิด เป็นผู้บริสุทธิ์ วันหนึ่งย่อมได้รับ
อิสรภาพและไฉไลคืน

ลูกที่ดี ภรรยาที่ดี แม่ที่ดี

ท่านผู้หญิงพูนศุข ได้รับใช้ใกล้ชิดบิดามารดา แม่
ต้องลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน ก็ยัง
พยายามกลับมาดูแลมารดา (คุณหญิงเพ็ญ ชัยวิจิต)
ในวาระสุดท้ายของชีวิต สมเป็นลูกกตัญญู

ท่านผู้หญิงพูนศุข ทำหน้าที่แม่บ้านได้อย่าง
ไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นเพื่อนคู่คิด มิตรร่วมอุดมการณ์ รักและ
ซื่อสัตย์ต่อนายปรีดีตลอดมา สมกับเป็นภรรยาคู่ทุกข์คู่ยาก

ในยามที่นายปรีดีต้องลี้ภัยการเมืองไปต่างประเทศ ท่านผู้หญิง
พูนศุข เป็นแม่และพ่อในคราวเดียว ด้วยการดูแลเอาใจใส่สุขภาพ
ความเป็นอยู่และการเล่าเรียนของลูกๆ ใช้การกระทำเป็นตัวอย่างที่ดี
อบรมสั่งสอนลูก สมกับเป็นแม่ที่ประเสริฐ

ท่านผู้หญิงพูนศุข
กับมารดา (คุณหญิงเพ็ญ ชัยวิจิตฯ)
(พ.ศ. ๒๕๐๐)

วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

พจนดจ ห้องรัก

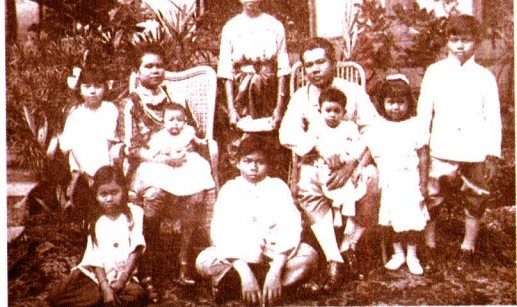
อันนี้เฝื่อนันต์ได้อ่านพจนดจจนใจไป
จดหมายฉบับนี้เพื่อส่งมาถึงน้องบัวดำบ้างกว่าอัน
ที่ ๑๖ พจนดจอันเฝื่อนันต์ที่ทรงสมรสของเรา
พรศมดรม ๕๐ มี

ตลอดเวลาที่ผ่านมานี้น้องบัวดำมี
เมฆรรณที่ได้อ่านพร้อมดอจดหมายที่ดจ
เลี้ยงสละทอเองเพื่อพี่และเพื่อภรรยา
แม่อายุพี่น้องบัวดำมีความลำบากเรื่อง
ความดูแลธรรมของสัตว์ที่น้องรัก แต่อันใด
อันหนึ่งในทางที่ดีก็ตามดีของน้องก็จะต้อง
ปรากฏขึ้นแก่พ่อครัวภรรยา

พี่ขอให้อ่านจดหมายของพี่น้องมี
ตามสุข มาจากวิธิตาพล พี่พลาก
อันพี่ราบทั้งน้อง รดน้ำกุศลเสนา
ที่เรามักเพื่อภรรยาและน้องคน
พี่ทบทวนใจตนก็มีเหตุผลให้ไว้ดีพร้อม
พี่ให้จดจดอันใดก็

ดอจดหมายรักและดีดน้องเอง

น้อง

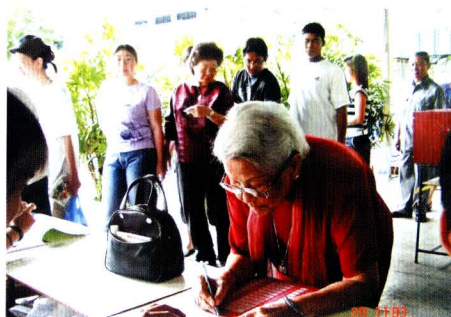
เพื่อสืบทอด เพื่อราชภฏไทย

ท่านผู้หญิงพูนศุข ไม่เคยย่อท้ออ้างว่าตนได้ผ่านกาลเวลาที่ทำงานเพื่อสังคมเพื่อราชภฏไทยมาเกือบชั่วชีวิต แต่การที่ท่านได้รับการเคารพนับถือจากบุคคลต่างๆ เป็นข้อพิสูจน์สำหรับอนุชนรุ่นหลังว่าท่านเป็นสตรีที่อยู่เบื้อง

หลัง ความมีเกียรติและสง่างามของรัฐบาลบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ผู้ที่ได้รับการยอมรับการองค์การ UNESCO ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก

ท่านผู้หญิงยึดตามพุทธวจนะที่ว่า “ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย” ดังนั้น ท่านได้สืบทอดเจตนารมณ์ที่นายปรีดี ซึ่งเป็นผู้ประกาศนการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้กระทำไว้ ท่านผู้หญิงรักและผูกพันกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และชาวธรรมศาสตร์ ซึ่งชาวธรรมศาสตร์ก็เคารพรักท่าน ในวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบปีที่ ๖๔ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๑ ท่านได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติ และได้รับเข็มเกียรติยศ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี ๒๕๔๑ “ในฐานะภริยาผู้เป็นคู่ชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาของท่านผู้ประกาศนการ ได้กระทำไปโดยท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้มีจิตสำนึกในเรื่องประชาธิปไตยและการรับใช้ชาติ

ใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตยในวัย ๙๓ ปี

อย่างแท้จริงและมั่นคง”

แม้จะสูงวัย อายุ ๙๐ กว่าปีแล้ว ท่านผู้หญิงยังยืนหยัดอยู่กับหลักประชาธิปไตย ความเป็นธรรม และความเสมอภาคในสังคม ปราศรัยให้สังคมไทยบรรลุหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร พุทธศักราช ๒๔๗๕ จึงฝากความหวังไว้กับคนรุ่นใหม่ที่จะสืบสานเจตนารมณ์นี้ให้สัมฤทธิ์ผล

ท่านมักจะพูดเสมอว่า ตนเองยืนอยู่ข้างนักศึกษา ประชาชน ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และ พฤษภาคม ๒๕๓๕ ปราศรัยให้บ้านเมืองมีประชาธิปไตยสมบูรณ์

ก่อนท่านจะล่วงลับไปไม่นาน ท่านได้ปราศรัยกับนักกิจกรรม เพื่อสังคมหลายคนถึงความห่วงใยบ้านเมือง ท่านบอกว่าตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยเห็นบ้านเมืองวุ่นวายเช่นนี้มาก่อนเลย และแสดงความห่วงใยเมื่อเกิดการสูญเสียชีวิตและบาดเจ็บ

ท่านผู้หญิงเป็นประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ก็ด้วยต้องการให้

รับเชิญเป็นวิทยากร
คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐

ทำมกลางศิษย์เก่า
โรงเรียนเตรียมปริญญา
มหาวิทยาลัย
วิทยาศาสตร์และการเมือง
(ต.ม.ธ.ก.)

ประธานเปิดนิทรรศการ
ผลงานศิลปกรรมเด็ก
และเยาวชน
สถาบันปรีดี พนมยงค์
พ.ศ. ๒๕๕๒

มูลนิธินี้เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างอุดมการณ์ของนายปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย และคนรุ่นใหม่

โดยที่ท่านผู้หญิงพูนสุข เคยมีบทบาทร่วมกับนายปรีดี สนับสนุน และช่วยเหลือขบวนการกู้ชาติของประเทศเวียดนามและลาว ดังนั้น เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ฯพณฯ เลอ ดิก อันธ์ ประธานาธิบดี แห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ได้มอบเหรียญมิตรภาพ แด่ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ ที่ได้สร้างคุณูปการมากมายต่อภารกิจ กอบกู้เอกราชของประเทศเวียดนาม* นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ฯพณฯ คำไต สีพันดอน ประธานประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวได้มอบเหรียญชัยมิตรภาพแด่ท่านผู้หญิง พูนสุข พนมยงค์ ในฐานะภริยานายปรีดี พนมยงค์ เพื่อจารึกผลงาน คุณงามความดีของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่ให้ความช่วยเหลือการปฏิวัติ ลาวในระยะหนึ่งที่ขบวนการต่อสู้ของประชาชนลาวอยู่ในสภาพคับขัน**

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ในโอกาสวัน สตรีสากล องค์การสหประชาชาติ (UN) ณ กรุงเทพมหานคร ได้มอบ รางวัลสตรีดีเด่นในพระพุทธศาสนาแห่งโลก ประจำปี ๒๕๔๘ แด่ท่าน ผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์

* คำประกาศเหรียญมิตรภาพของประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

** คำประกาศเหรียญชัยมิตรภาพของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พิธีมอบเหรียญมิตรภาพ
ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยม
เวียดนาม
เมื่อ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙
กรุงเทพฯ

พิธีมอบเหรียญมิตรภาพ
ประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว
กรกฎาคม ๒๕๔๑
กรุงเทพฯ

พิธีมอบรางวัลสตรีดีเด่น
ในพระพุทธศาสนาแห่งโลก
ประจำปี ๒๕๔๘
เมื่อ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘
ณ ตึกสหประชาชาติ กรุงเทพฯ

๑๐

ความเพียรตรึงสาย

ชีวิตที่ผ่านมา ๙๕ ปี ท่านผู้หญิงพูนสุข ได้เห็น
สัจจะของโลกมามากต่อมาก ท่านได้สรุปว่า

“กว่า ๙๐ ปีของชีวิตฉันที่ผ่านมา เหตุการณ์มากมายหลายอย่าง ได้เข้ามาสู่ชีวิตของฉัน ล้วน
สอนให้ฉันได้เข้าใจในสัจจะของโลกอย่างแจ่มชัด

แม้ในอดีตจะมีความแปรผันที่ทำให้วิถีชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงไป และต้อง
ผจญกับความไม่เป็นธรรมทั้งหลายที่โถมกระหน่ำเข้ามา

หากฉันตั้งอยู่ในเจตนารมณ์ที่บริสุทธิ์ ยึดมั่นในความซื่อสัตย์
สุจริต อโหสิกรรมกับทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ถือโกรธเคืองแค้นใดๆ อีก
ตลอดเวลา ฉันไม่เคยลืมหิวหรือรู้สึกว่าจะต้องสวมหัวโขน จึงไม่เคยคิด

พูนสุข พนมยงค์

Madame Pridi Banomyong

172 สาทร 3 ถนนสาทรใต้

กรุงเทพฯ 10120

โทร. 0-2287-1721

นามบัตรท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์

ว่าชีวิตได้มีความแปรเปลี่ยน แต่อย่างไร...”

จึงไม่แปลกเลยว่า ในวัย ๔๕ ปีกว่าๆ ใครๆ ก็ชมว่าท่านผู้หญิงพูนสุข สุขภาพแข็งแรง มีความจำดี ไม่หลงลืม และไม่เลอะเลือน

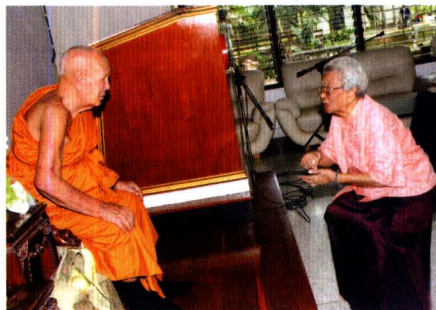
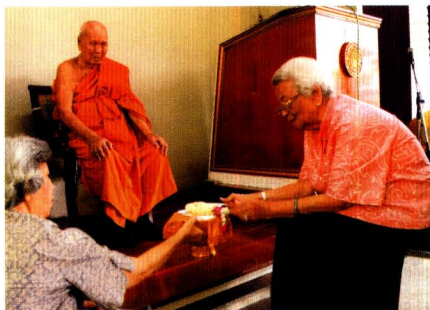
ท่านผู้หญิงพูนสุขใช้ชีวิตสมถะและเรียบง่าย ให้ความเมตตาเห็นอกเห็นใจและเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์และผู้ด้อยโอกาสอย่างเป็นกันเอง จึงเป็น “คุณป้า” “คุณย่า” และ “คุณยายท่าน” ของคนรุ่นหลัง

กิจวัตรในแต่ละวันที่บ้านพูนสุข ถนนสาทรใต้ ๓ เป็นดังนี้

ตื่นตีสอง (สองนาฬิกา) เปิดวิทยุฟังพระสงฆ์เทศน์ ฟังข่าว วันอาทิตย์ดูโทรทัศน์ที่มีการเทศน์โดยนักบวชศาสนาคริสต์บ้าง ศาสนาอิสลามบ้าง (บรรพบุรุษสายหนึ่งของท่านสืบเชื้อสายมาจาก “สุลต่าน สุลมาน”)

เมื่อทำธุระส่วนตัวแล้ว ท่านจะออกกำลังกายด้วยการแกว่งแขน สลับกับการดั่งเชือกเพื่อบริหารแขน แล้วก็เดินรอบบ้าน ๓ รอบ จากนั้นก็อ่านพาดหัวข่าวและหัวข้อข่าวโปรยของหนังสือพิมพ์ เนื่องจากจอประสาทตาเสื่อมตามวัย จึงทำให้อ่านตัวหนังสือจื๊วๆ ไม่ได้ แต่ถ้าหนังสือเล่มใดที่ตัวหนังสือใหญ่นิดหน่อย ท่านก็จะอ่านด้วยความสนใจ

หนังสือเล่มล่าสุดที่ท่านอ่านคือ “รักลูกให้ถูกทาง” ลิขิตโดยพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทเถระ) ท่านผู้หญิงแนะนำคนที่เป็นพ่อแม่หลายคนให้อ่านหนังสือเล่มนี้

ก่อนหน้าจะละสังขาร ๖ วัน วันอาทิตย์ที่ ๖ พฤษภาคม ท่านผู้หญิงพูนศุข ได้ไปนมัสการพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทเถระ) ที่วัดชลประทานฯ ร่วมร่วมทำบุญสร้างอุโบสถกลางน้ำของวัดในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

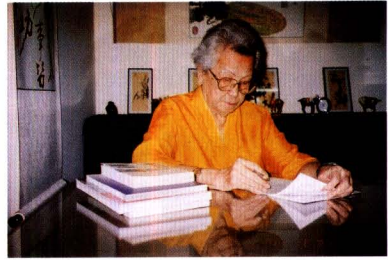
สายๆ ในแต่ละวัน บางทีก็มีลูกหลานมาเยี่ยม บางทีก็ได้รับเชิญไปเป็นประธานในงานที่เป็นกิจกรรมของมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมอื่นๆ ถ้าไม่มีผู้มาเยือน ท่านผู้หญิงก็จะนั่งพักผ่อนบ้าง อ่านหนังสือบ้าง เขียนคำไว้อาลัยบ้าง เขียนบัตรอวยพรวันเกิดญาติมิตรบ้าง ในเรื่องนี้ท่านจดจำวันเกิดของญาติมิตรได้อย่างแม่นยำ และถือโอกาสแสดงน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ ด้วย

ส่วนอาหารมื้อกลางวันนั้น ท่านมักจะเรียกว่า “มื้อเพล” เพราะจะรับประทานอาหารในเวลา ๑๑.๓๐ น. หรือก่อนหน้านั้น

ท่านผู้หญิงพูนศุข ให้ความสำคัญที่จะถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์การเมืองไทยในรอบ ๗๕ ปีให้คนรุ่นหลังรับทราบอย่างตรงไปตรงมา ท่านร่างหัวข้อให้บุตรสาวที่ทำหน้าที่เลขานุการส่วนตัวไป

ร่างข้อความตามคำบอก แล้วนำมา
ตรวจทาน แก้ไขให้ถูกต้อง หรือแม้แต่
บทสัมภาษณ์สื่อต่างๆ ท่านก็จะขอนำ
มาตรวจและแก้ไขทุกครั้ง แต่ก็มีบ้าง
ที่ผู้สัมภาษณ์มิได้นำมาเสนอให้ท่าน

ตรวจทานอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมักจะมีข้อมูลที่ผิดพลาดอย่างน่าเสียดาย

ทุกวันศุกร์ ท่านจะไปจ่ายตลาดที่ตลาดนัดบริเวณหน้าคณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปลาสด น้ำพริกมะม่วงผัด ผักสด เป็นอาหารที่ชอบมากเป็น
พิเศษ รับประทานได้ทุกมื้อทุกวัน

หลังอาหารกลางวัน ท่านจะเอนหลังพักผ่อน พอจะเคลิ้มๆ
หลับได้บ้าง เมื่อถึงเวลาแดดร่มลมตก ท่านจะออกมานั่งที่เฉลียงหน้า
บ้าน ทักทายผู้ปกครองและนักเรียนที่มาเรียนดนตรีและภาษาจีน แจก
ขนมเล็กๆ หรือเล่นกับ “คูกี้” (สุนัขพันธุ์ชิรวาวที่ท่านไม่ได้เลี้ยงเอง)

อาบน้ำก่อนรับประทานอาหารมื้อค่ำ ดูข่าวโทรทัศน์แล้วเข้านอน
มาระยะหลังๆ ท่านมักจะบ่นว่าไม่เจริญอาหาร นอนก็ไม่ค่อยจะ
หลับ รู้สึกแน่นท้องและหน้าอก

ท่านผู้หญิงพูนศุข เป็นคนที่มีความละเอียดรอบคอบ มีนิสัย
ชอบจดบันทึกประจำวัน เป็นเวลายาวนานหลายสิบปี จึงขออนุญาตนำ
ข้อความในบันทึกมาเล่าสู่กันฟังว่า วาระสุดท้าย ท่านได้ต่อสู้กับโรคร้าย
ไข้เจ็บด้วยความอดทนและกล้าหาญอย่างไร

อริยาบถสบายๆ
ที่บ้านพูนสุข

“คุณยายท่าน”
ฟังการขับร้อง
คณะนักเรียน
ประสานเสียงสวนพญู

บันทึกประจำวัน

วันเสาร์ที่ ๑๔ เมษายน

“...คืนนี้ก่อนนอนหัวใจไม่ปกติ เพราะ spray* ไม่หาย...”

วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เมษายน

“เข้ารู้สึกเพลียไม่ได้ออกเดิน...”

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ เมษายน

“...ก่อนนอนมีอาการเกร็งหัวใจมาก spray ก็ไม่หาย รู้สึกอึดอัด เรียกโพร็ลไปปลูกแป้วเพื่อจะไป ร.พ. เตรียมตัวพร้อมแล้ว อาการดีขึ้น จึงไม่ไป”

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ เมษายน

“เย็นวันเสาร์พบหมอ....เล่าอาการให้ฟัง หมอบอกว่าคงไม่ใช่โรคหัวใจ เพราะพ่นยาหลายครั้งแล้วไม่หาย คงเป็นเรื่องท้อง ได้สั่งยาให้กินหลังอาหารเย็น ๒ เม็ด ก็ไม่มีอาการ กลับได้ ยาชื่อ AIR-X ภาษาไทยเขียนว่า แอร์-เอกซ์...”

วันศุกร์ที่ ๔ พฤษภาคม

“...เข้ามีอาการแน่นหน้าอก และไปถ่ายหนักหลายครั้ง... กลางคืนกิน Milk of Magnesia...”

* Natispray ยาพ่นในปากช่วยขยายหลอดเลือด

วันเสาร์ที่ ๕ พฤษภาคม

“...คืนนี้รู้สึกแน่นหน้าอก ได้ไปถ่ายหนักเวลาตี ๓ และกินยาขับ
ลม ๒ เม็ด ตี ๕ ไปอีกครั้ง...”

วันอังคารที่ ๘ พฤษภาคม

“เวลา ๒ น. เริ่มไปถ่ายและถ่ายติดๆ กันอีก ๔ ครั้ง วาณิโทร.
มาว่าได้นัดหมอ..... และหมอ.....แล้ว ก่อน ๔ น. ดุขมาและไป B.N.H.
ด้วยกัน หมอ.....ตรวจและสั่งยา แต่ขอให้หมอ.....ตรวจก่อน แล้วจึง
จะให้ใช้ยาที่สั่ง...”

วันพุธที่ ๙ พฤษภาคม

“คืนวันอังคารมีอาการปวดร้าวที่อก ตอน ๒ ทุ่มคืนวันอังคาร
ต้องเดิน เตรียมจะไปโรงพยาบาล ดุขมาและอยู่จนเห็นว่าค่อยยังชั่ว
จึงกลับ นอนไม่หลับเพราะปวดหน้าอก...คืนนี้ปวดหน้าอกมาก...”

วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ พฤษภาคม

ท่านผู้หญิงพูนสุข เขียนบันทึกสั้นๆ เป็นลายมือครั้งสุดท้ายว่า

“ตอนสายครีมและฟ้าร้อง”

หลากหลายชีวิต หลากบทบาท ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์

วันที่ 10/5/64 วิทยาเขต

ตามที่ได้ให้ คำปรึกษาหารือ

10						
Printed October 25, 2007						
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

11						
November 2000						
S	M	T	W	T	F	S
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

12

FUTURE DISCOUNT

25/09/2003

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24

เข้าวันนั้น ท่านผู้หญิงยังเดินมาสั่งงานเลขาฯ ให้ส่งจดหมาย
อวยพรวันเกิดถึงญาติมิตร กลางวันรับประทานอาหารได้บ้าง แต่ไม่
มากนัก คุยกับลูกๆ ด้วยความจำอันเป็นเลิศ สามารถท่องชื่อคลองจอง
ของสมาชิกครอบครัวหนึ่งที่อยู่จักกันได้อย่างแม่นยำ และคุยกับลูกๆ
อย่างอารมณ์ดีว่า **“แม่เป็นโรคใหม่ หมอบอกว่า กรดในกระเพาะไหล
ย้อนกลับ จึงทำให้มีอาการแน่น”**

ท่านผู้หญิงพูนศุข เข้าใจตามที่แพทย์หลายท่านวินิจฉัยก่อน
หน้านั้น รวมทั้งการวินิจฉัยเมื่อวันอังคารที่ ๘ พฤษภาคมว่าไม่ได้เป็น
โรคหัวใจ ซึ่งในวันนั้นมิได้มีการตรวจ EKG. หรือวิธีการตรวจอื่นใด
เป็นพิเศษ แพทย์บอกเพียงแต่ว่านัดให้มาพบอีกครั้งใน ๑ เดือน แต่
ถ้ามีอาการก็ให้มาพบก่อนได้

ต้นๆ บ่าย ท่านบ่นว่าแน่นหน้าอกมากขึ้น และปวดแขนซ้าย จึง
ได้ตามหมอนวดจาก “ร้านสุขภาพไทย” มาช่วยคลายเส้น อาการแน่น
และปวดก็ไม่หาย จนถึงบ่าย ๓ โมงกว่าๆ ท่านขอให้ลูกพาไปโรงพยาบาล
เอกชนที่รักษาอยู่เป็นประจำ ขณะรอแพทย์ คนดูแลท่านเล่าให้ท่านฟัง
ว่าแม่ครัวเป็นโรคกรดในกระเพาะไหลย้อนกลับก็มีอาการเช่นนี้ ท่านผู้หญิง
บ่นสงสารแม่ครัวว่า กลางคืนไม่สบาย กลางวันยังต้องทำงานอีก ทั้งๆ
ที่อาการโรคหัวใจของท่านอยู่ในขั้นวิกฤตแล้ว ท่านยังนึกเห็นใจผู้อื่น

ขณะรอแพทย์นานกว่าครึ่งชั่วโมง พยาบาลจัดให้นอน แต่ท่าน
ขอนั่ง เพราะมีอาการเกร็งมาถึงกราม

ในที่สุด แพทย์วินิจฉัยว่าหลอดเลือดที่หล่อเลี้ยงหัวใจตีบ ๑ เส้น หรือมากกว่านั้น จะต้องทำ balloon ขยายหลอดเลือดด่วน และติดต่อทางโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เพื่อนำตัวท่านไปรักษาที่นั่นทันที

วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ พฤษภาคม เป็นวันหยุดพีชมงคล แต่แพทย์ผู้เชี่ยวชาญการสวนหลอดเลือดได้กรุณารีบรุดมาที่ตึก สก. ชั้น ๘ ทำการขยายหลอดเลือดได้สำเร็จ ๒ เส้น ด้วยวัยสูงอายุ ทำให้เกิดภาวะโรคแทรกซ้อน ความดันต่ำลงๆ

เช้าวันศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม ท่านยังรู้สึกตัวดี สามารถสื่อสารถึงความปวดเมื่อยกับลูกๆ ได้

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ตรงกับวันคล้ายวันเกิดของนายปรีดี

วันปรีดี พ.ศ. ๒๕๔๙

พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดให้มีการวางพานพุ่ม ณ ลาน
ปรีดีทุกปี ซึ่งท่านไม่เคยขาดการไปวางพานพุ่มเลยสักปีเดียว รวมทั้งปี
นี้ ท่านก็เตรียมตัวที่จะไปร่วมงานเช่นเคย แต่ก็ไปไม่ได้เพราะต้องเข้า
โรงพยาบาลกะทันหัน

ท่านผู้หญิงพูนศุข เพียรพยายามเพื่อก้าวข้ามสภาวะทุกข์ครั้ง
สุดท้ายด้วยจิตใจที่กล้าหาญ ในที่สุด ท่านก็ได้ละสังขารไปด้วยความ
สงบในเวลาสองนาฬิกาของวันที่ ๑๒ พฤษภาคม (ตามปฏิทินโบราณ
ของไทยท่านว่า ยังไม่ย่ำรุ่ง จึงยังคงเป็นวันที่ ๑๑ พฤษภาคม และตาม
ปฏิทินสุริยคติ โลกยังหมุนไม่ครบรอบการโคจรของดวงอาทิตย์ ดัง
นั้นยังคงเป็นวันที่ ๑๑ พฤษภาคม เช่นกัน)

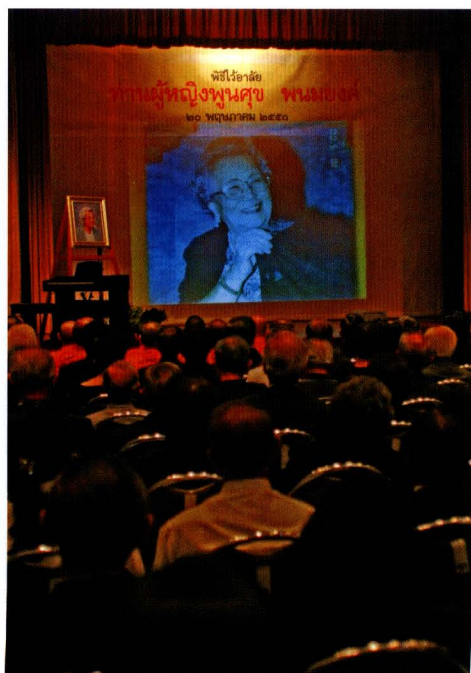
ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เลือกวันเกิดไม่ได้ แต่ท่านได้ละ
สังขารตรงกับวันเกิดของคนที่ท่านรักและบูชาที่สุด

คือ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๐

สิริอายุ ๙๕ ปี ๔ เดือน ๙ วัน

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้เดินทางมาถึงปลายทางของการ
ให้ภัยคนที่เคยมุ่งร้าย และการระลึกถึงความดีของผู้มีพระคุณอย่าง
สมบูรณ์

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้ทำทานอันเป็นมหากุศลครั้ง
สุดท้ายในชีวิต ด้วยการบริจาคสรีระให้แก่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เพื่อ
ประโยชน์แก่นักศึกษาแพทยศาสตร์ โดยบุตรและธิดาท่านผู้หญิงพูนศุข

พิธีไว้อาลัย ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐

บุตรธิดา ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

พนมยงค์ ได้ปฏิบัติตาม “คำสั่งถึงลูกๆ ทุกคน” อย่างเคร่งครัด

ท่านผู้หญิงพูนศุข ได้ไปสู่ดินแดนซึ่งไม่ยึดติดอยู่กับกาลเวลา
เป็นไปตามกฎอนิจจังวัฏสังขาร ไม่มีมนุษย์ผู้ใดหลีกเลี่ยง
ได้ ท่านเคยกล่าวไว้ว่า

“เพราะฉะนั้น หากจะต้องปิดฉากชีวิตลง ก็ถือว่าเป็นการปิดโดย
ธรรมชาติ ไม่คิดว่าเป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลงอะไรที่จะรับไม่ได้
เพราะฉันเชื่อว่า ‘สรรพสิ่งในโลกย่อมเปลี่ยนแปลงผันไปตามกรรม’ ”

คำสั่งตั้งกองยุวกาชน.

๑) เพื่อสนับสนุนชีวิต ของผู้มีฐานะยากจน

๑) ส่งโรงเรียนมาดาศาสนาธรรมที่ใหม่ ซึ่งเหมาะสมกับความต้องการของเด็ก

๒) ให้โรงเรียนเลี้ยงดูเด็กที่ยากจน

๓) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๔) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๕) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๖) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๗) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๘) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๙) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๑๐) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๑๑) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

๑๒) ให้โรงเรียนสอนให้เด็กมีความดี (เช่น การรักชาติ รักพ่อแม่ รักครู รักเพื่อน รักสัตว์)

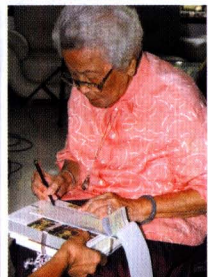
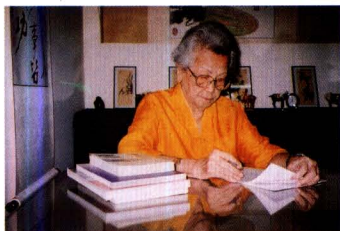
ผู้บัญชาการกองยุวกาชน

วันที่ ๑๕ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ผู้มีอำนาจหน้าที่

“បុរេណំ សុបំ ជីវិតសបុប្ផមុទិ”
“បុព្វត្រៃកើតស្តបងែលោកាសីងជីវិត”

แม่ฉำ

คำร้อง : ดร.ธวัชวัฒน์ สันตะบุตร

โกวัด กุดวัดโนนชัย

ทำนองและเรียบเรียงเสียงประสาน : โกวัด กุดวัดโนนชัย

มีศมดองและศดองแบนเป็นแกนหลัก
ชีวิตแม่อุทิศความรักและเมตตา
คุณธรรมประจักษ์ เด็ดความหมายล้ำชีวา
เกินกว่าจะหาสิ่งเปรียบปาน

แม่ฉำ แม่ฉำ แม่คือฟ้าอันสูงส่ง
แม่ยืนยงบนหนทางสร้างสิ่งดี
แม่ฉำ แม่ฉำ แม่คือฟ้า คือศักดิ์ศรี
คือความรัก คือสตรีที่ไม่ทอดทิ้ง

ถึงพ่อและพลัดพรากจากไป
หากยังมีแม่ดูแลไม่ห่างไกล
บ้านก็คงไว้และหัวใจก็คงอยู่
แม่ผู้ผูกพันประสานใจ

เป็นพลังอยู่เบื้องหลังกำลังแห่งจิตใจ
ต่อเติมฝันสดใสชี้นำพา
เป็นดั่งแสงส่องนำใจ
ให้ลูกเดินก้าวสืบมาด้วยศรัทธา
ลูกนั้นกตัญญู

แม่ฉำ แม่ฉำ แม่คือฟ้าอันสูงส่ง
แม่ยืนยงบนหนทางสร้างสิ่งดี
แม่ฉำ แม่ฉำ แม่คือฟ้า คือศักดิ์ศรี
คือความรัก คือสตรีที่ไม่ทอดทิ้ง

คือความรัก คือความดี
รักแม่นี้ตราบนิจนิรันดร์

คนดีมีค่า

คำร้อง : ดร.ฉวีวัฒน์ สันตะบุตร
โกวิท กุลวัฒน์นัย
ทำนองและเรียบเรียงเสียงประสาน : โกวิท กุลวัฒน์นัย

ใครคือคนดีมีค่า	อาอแต่คนธรรมตาฟ้าสง
เพื่อเกิดบรรเลดบรรเลง	ยืนยงเพราะคุณความดี
ใครคือคนดีคนนั้น	สร้างสรรค์พิทักษ์ศักดิ์ศรี
เพื่อประชาธิปไตยพร้อมพลดี	รักเสรีพร้อมสู้ภัยไทย
ใจไม่เคยจะหวั่นไหวตลอด	มีใจไม่เคยจะอ่อนล้าลง
ตามองไปสู่จุดหมายตรง	มุ่งดำรงสู่ประชาธิปไตย
เกิดไทยนี้ในดวงใจ	ปรารถนาชาวไทยให้รักสามัคคี
ด้วยศมของสองแขนนำความดี	เพื่อแผ่นดินถิ่นนี้ดำรงศพนามไทย
รู้ทุกขั้วธรรมรักถิ่นเสียดสะ	เพื่อแผ่นดินไว้ชื่อดีไทย
กล้าหาญแม้ทางมีอุปสรรคเพียงไหน	ไม่เคยท้อใจ ไม่เคยท้อเลย
ยังมั่นคงตั้งฟ้า	เด็ดฉายดวงตะวัน
ใจไม่เคยจะหวั่นไหวตลอด	มีใจไม่เคยจะอ่อนล้าลง
ตามองไปสู่จุดหมายตรง	มุ่งดำรงสู่ประชาธิปไตย
เกิดไทยนี้ในดวงใจ	ปรารถนาชาวไทยให้รักสามัคคี
ด้วยศมของสองแขนนำความดี	เพื่อแผ่นดินถิ่นนี้ดำรงศพนามไทย
นี่คือคนดีมีค่าปรารถนาชาวไทยรุ่งเรือง	สมดังอินดี สุขสมอินดี
ด้วยศมของสองแขนเพื่อแผ่นดิน	ฝากความดีพร้อมพลีชีวินเพื่อเมืองไทย
นี่คือคนดีมีค่าปรารถนาชาวไทยรุ่งเรือง	สมดังอินดี สุขสมอินดี
ด้วยศมของสองแขนเพื่อแผ่นดิน	ฝากความดีพร้อมพลีชีวินเพื่อเมืองไทย (ซ้ำ)

กำหนดการพิธีไว้อาลัย
ท่านผู้ทรงคุณคุณูปการ พนมยงค์
วันอาทิตย์ที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐
เวลา ๑๔.๐๐ น. ณ สถาบันปรีดี พนมยงค์
สุขุมวิท ๕๕ (ซอยทองหล่อ) เขตวัฒนา กทม.

๑๔.๐๐ น. ลงทะเบียน เขียนคำไว้อาลัย

๑๔.๓๐ น. เข้าห้องประชุม

๑๕.๐๐ น. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ รองประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ เชิญชวนยืนไว้อาลัย

ฉายวีดิทัศน์ ท่านผู้ทรงคุณคุณูปการ พนมยงค์

แสดงธรรมกถา โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

อ่านบทกวี โดย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ประธานสถาบันปรีดี พนมยงค์ ศ.ดร.วิเชียร วัฒนคุณ กล่าวคำไว้อาลัย

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศ.ดร.สุรพล นิติไกรพจน์ กล่าวคำไว้อาลัย

ประธานชมรม ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์ นายวิเชียร กลิ่นสุคนธ์ กล่าวคำไว้อาลัย

นางสาวสุตา พนมยงค์ ในนาม บุตร-ธิดาท่านผู้ทรงคุณคุณูปการ พนมยงค์ กล่าวขอบคุณ

ขับร้องบทเพลง “แม่จ๋า” “คนดีมีค่า” โดย คณะนักร้องประสานเสียงสวนพลู

สถาบันปรีดี พนมยงค์ โทรศัพท์ ๐-๒๓๘๑-๓๘๖๐-๑

www.pridiinstitute.com e-mail : banomyong_inst@yahoo.com

งานรำลึก

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๐

๗๕ ปี ประชาธิปไตย - ๗๓ ปี มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

- ๑๓.๓๐ น. พิธีกร ดร.การดี ปรีชานนท์ และ ดร.ฐานันท์ นิพิฏกุล นำเข้าสู่งาน
- ๑๓.๓๕ น. เปิดงานด้วยเพลงประจํามหาวิทยาลัย (ทำนองมอญดูดาว)
โดยวงขับร้องประสานเสียง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ๑๓.๔๐ น. กล่าวเปิดงานโดย อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ๑๓.๕๐ - ๑๔.๓๐ น. กล่าวไว้อาลัย
ฝ่ายสงฆ์ - พระธรรมสุธี เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ และ เจ้าคณะ กทม.
ฝ่ายฆราวาส - สุลักษณ์ ศิวรักษ์
- ๑๔.๓๐ - ๑๕.๓๐ น. อภิปราย “ข้อคิดจากอดีตนายกรัฐมนตรีนาวาระ ๗๕ ปี ประชาธิปไตยไทย”
โดย อาพันธ์ ปันยารชุน และ ชวน หลีกภัย
- ๑๕.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. อภิปราย “ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กับ ๗๕ ปี ประชาธิปไตย และ
๗๓ ปี มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง” โดย
ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร รองปลัดกระทรวงต่างประเทศ
เสาวนีย์ ลิ้มมานนท์ ผู้นำนักศึกษายุค ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖
รสนา โตสิตระกูล อดีตว่าที่ ส.ว. กรุงเทพมหานคร
- ๑๖.๓๐ - ๑๖.๔๕ น. เพลง “แม่จ๋า” โดยวงขับร้องประสานเสียงสวนพลู
พร้อมด้วยบทกวีของวิสา คัญทัพ อ่านโดย ดุชนิ พนมยงค์
เพลง “คนดีมีค่า” โดยวงขับร้องประสานเสียงสวนพลู
ร่วมกับวงขับร้องประสานเสียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ๑๖.๔๕ - ๑๖.๕๕ น. ปัจฉิมโอวาทจากท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
โดย ฐนันทิพย์ หลีกภัย นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ๑๖.๕๕ - ๑๗.๐๐ น. กวีนิพนธ์รำลึกท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ร้องโดย ท่าน ว. วชิรเมธี
- ๑๗.๐๐ น. ทุกคนร่วมจุดเทียนไว้อาลัย

ฮากไฮสุกฏ

นับแต่ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจล้มเหลว เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคมนี้ พระคุณเจ้า ญาณมิตร ฑูตานุฑุต และท่านทั้งหลาย ได้แสดงน้ำใจ ที่บ้านพูนศุข และที่สถาบันปรีดี พนมยงค์ อีกทั้งยังได้มาร่วมงานพิธีไว้อาลัยซึ่งมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ร่วมกับบุตรธิดาของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้จัดขึ้นตาม “ตำสัปตบสุกฏ ฑุกตณ” อย่างเคร่งครัด จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ไม่ว่าจะเป็นกำลังใจ คำพูด ข้อเขียน การร่วมทำบุญกับกองทุน ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ในมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ เพื่อสาธารณกุศล รวมทั้งการช่วยเหลือใดๆ ที่ท่านทั้งหลายได้กระทำเพื่อรำลึกถึงท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์นั้น ยังความซาบซึ้งแก่บุตรธิดา และจะจารึกอยู่ในใจบุตรธิดาของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ อย่างมิรู้ลืม

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องในงานพิธีไว้อาลัย ต้องกราบขออภัยท่านทั้งหลาย ณ ที่นี้ด้วย

เพื่อเป็นไปตาม “ตัวสัณธิ์ปฏิญญาพุทธ” ในโอกาสการจากไปครบรอบ ๕๐ วันของท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ บุตรีธิดาขอมอบหนังสือ “ธรรมมาลัย ข่าวดวงปฏิญญาพุทธ พนมยงค์” เป็นธรรมบรรณาการแด่ท่านทั้งหลาย และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในเมตตาธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ที่นอกจากได้แสดงธรรมกถาในพิธีไว้อาลัยท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ แล้ว ยังได้เรียบเรียงธรรมกถานี้เพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจใฝ่ธรรมทั้งหลายได้ศึกษาแก่นแท้ของธรรมะในพุทธศาสนา เพื่อจะได้ค้นพบแสงสว่างแห่งปัญญา และช่วยกันนำประเทศชาติให้พัฒนาไปในวิถีทางที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงและยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคมสืบไป

ลลิตา สุธา สุขปริดา ดุษฎี วาณี

มิถุนายน ๒๕๕๐

“ตลอดเวลาที่ผ่านมาฉัน นื่องได้
ปฏิบัติเป็นภรรยาที่ดียิ่งพร้อมด้วยความ
อุทิศตนเสียสละทุกอย่างเพื่อพี่และเพื่อ
ราษฎรไทย แม้ว่าขณะนี้ฉันได้รับความ
ลำบากเนื่องจากความอยุติธรรมของศัตรู
ที่ปองร้าย แต่วันใดวันหนึ่งในภายหน้า
คุณความดีของฉันก็ต้องปรากฏขึ้นแก่
มวลราษฎรไทย” *

ศรีวิไล, มลณี

* จดหมายปริทัศน์ถึงพูนศุข จากกวางโจว ถึงปารีส วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

ឥធនវិទ្យា
វិទ្យាសាស្ត្រប្រាសាទ ឈុយយ៉ា

ISBN : 978-974-8218-70-0

បោះពុម្ពដំបូង : មិថុនា ២៥៥០

ចំនួនច្បាប់បោះពុម្ព : ១០,០០០ ច្បាប់

អ្នករៀបចំ : លីតា សុតា គុមារី ធីតា វ៉ាន់

ចំនួន ៨,០០០ ច្បាប់

សាកលវិទ្យាល័យវិទ្យាសាស្ត្ររួមរៀបចំចំនួន ២,០០០ ច្បាប់

រូបភាពទំព័រ ៥ : រាជ្យ ឧបនិមិត្ត

រូបភាព : ច្បាប់

រូបភាព - ចំណេញ : ប៉ាប៊ុស ប៉ាប៊ុស ប៉ាប៊ុស ០-២២៨៧-២៤៨២

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ถือหลักธรรมแห่งพุทธภาชิตว่า
อมฺโม ทเว รกฺขติ อมฺมจารี เป็นคติประจำใจของท่านว่า “ธรรมนั้นแล
ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” และได้ปรากฏว่า ธรรมได้รักษาตัวท่าน
ไว้ ให้ท่านยังคงอยู่และปรากฏคุณความดีจนบัดนี้

ด้วยเหตุนี้ บุคคลใดมาประพฤติธรรมรักษาธรรม บุคคลนั้น
ก็ชื่อว่าอยู่กับธรรมด้วย เมื่อไปอยู่กับธรรมแล้ว คำที่ว่า “ธรรมรักษา
ผู้ประพฤติธรรม” ก็จึงมีความหมายลึกลงไปอีกว่า ธรรมที่เป็นอมตะ
พลอยทำให้บุคคลนั้นเหมือนเป็นอมตะไปด้วย

ขอให้ทุกท่านน้อมใจสงบ จำลึกถึงท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
ผู้ล่วงลับไปแล้ว จำลึกถึงคุณความดีของท่าน และตั้งใจรำลึกน้อมอุทิศ
กุศลแก่ท่าน พร้อมทั้งน้อมใจที่จะนำเอาคุณความดีของท่านออกมาเชิดชู
จะโดยนำไปปฏิบัติด้วยตนเองก็ตาม นำไปเผยแพร่ก็ตาม และช่วยกัน
ที่จะทำให้เกิดเป็น “ธรรมาลัย” เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชนรุ่นหลัง
เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมนี้สืบต่อไป

นพพรเชษฐภักดี
(ป.อ.ปชต.ค)